

TARTALOMJEGYZÉK

	oldal
MEDITÁCIÓ	
TANULMÁNYOK	
SCHOLZ LÁSZLÓ: Advent	1
VAJTA VILMOS: A keresztény igazság	3
ITTZÉS GÁBOR: A Magyarországi Evangélikus Egyház a zsinat előtt	13
ALPÁRNÉ SZÁLA ERZSÉBET: Lyceum Sempronense Hungaricum	24
ÉLŐ TANÚK	
LABORCZI ZOLTÁN: A nagybaráti találkozó: 1956. augusztus 28-30.	29
DOKUMENTUMOK	
SZÉLJEGYZET	
Levélváltás TEKUS OTTÓ — FRENKL RÓBERT	42
MAGASSY SÁNDOR id.: Aggályok egy bírósági ítélettel kapcsolatban	46
EMLÉKEZŐNK	
SCHOLZ LÁSZLÓ: Ordass Lajos sirjánál	52
Tartalmi összefoglaló magyar-német-angol nyelven	54

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör evangélikus, független, teológiai
és kritikai negyedévi folyóirata

Új folyam — 1990. 8. szám — december hó

Szerkesztők: ifj. FABINY TIBOR — ITTZÉS JÁNOS

A szerkesztőbizottság tagjai: BOTTA ISTVÁN, DÓKA ZOLTÁN, ITTZÉS GÁBOR,
id. MAGASSY SÁNDOR

Felelős kiadó: id. KENDEH GYÖRGY (Tel.: 1-662-523)

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskai út 10.

Egyes szám ára: 50.- Ft; évi előfizetési díj: 200.- Ft

Csekkszám: ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR — Budapest — OTP XI. ker. 529-8145-2

Készült: PATE Sokszorosító üzeme, Keszthely — Felelős vezető: Boros Jánosné

HU ISSN 0865 — 2163

Törzsszám: 484/90

Példányszám: 900

Engedélyszám: III./EL/20/1989.

SCHOLZ LÁSZLÓ

Advent

"A ti jószágotok legyen ismert minden ember előtt.
Az Úr közel!" (Fil. 4,5.)

"Így szól az, aki ezeket kijelenti: Bizony hamar
eljövök. Amen. Jöjj, Uram Jézus!" (Jel. 22,20.)

Bársonyos szó, mintha simogatna lágyan. Vagy mintha ezüstcsöngő hangján csöngene fülünkbe. Advent. Karácsony-váró idő. És minden évben ismétlődik. Újra meg újra jön az Úr!

Ne vegyük el mindenestől ennek az egyházi időszaknak megszokott báját, jóleső hangulatát, hiszen a keresztyén ember de-rűje mosolyog benne. De világosodjék meg előttünk egyszer az is, hogy a Szentírás voltaképpen másféle adventről beszél. Jézus Krisztusnak, az Úrnak dicsőségben való megjelenéséről!

"Az Úr közel!" – inti Pál apostol a kedves filippi gyülekezetet. Ez azonban itt távolról sem azt jelenti, hogy Ő mindig közelben van, mellettünk, velünk, sőt bennünk (persze ez is igaz), hanem azt, hogy nincsen messze az ő megígért dicsőséges eljövételének várva várt órája! Jön az Úr, közeledik, de többé nem jászolba fektethető kisdedként, hanem mint a világ fenséges Ura, aki ítéletet tesz, egyben sokféle szorongattatást szenvedő nyáját megszabadítja. Az Úr közelsége az Újszövetségi gyülekezetben nem valami "időtlen közelségnek" a kegyes érzése. Az Úr közel! Eszkatológikus intés ez vagyis a Végre-néző adventi szót.

Az első keresztyénség idő-érzékelése eszkatológikus. Ignatius antiochiai püspök írta Polykarpus szmirnai püspöknek (mindkettő vértanúsággal vallott hitéről): "Értsd meg az időket és várj arra, aki földtől áll minden időnek." A korai keresztyénség a mainál mélyebben átélte az Úrtól tanult imádságot is, melynek főmondanivalója: Jöjjön el a te Országod! A Miatyánk eszkatológikus imádság! Annak a napnak a megérkezését sürgeti, melyen nyilvánvalóvá válik Isten egyedüli országlása, melyen mindenki előtt szent lesz a neve, mennyen, földön egyaránt tökéletesen megvalósul az Ő akarata. Ez a nép még nem jött el, de jön, közeleg – így a gyülekezet.

Istentisztelete a mindenkor ismétlődő alkalom várakozásának kinyilvánítására. A liturgiában az Úr sóvárogva váró gyülekezete szinte érzékelhetően hallja az Úr Jézus Krisztus vigasztaló ígértét: "Bizony hamar eljövök." És a Szentlélektől eltelve, epekedve, türelmetlenül kiáltja a hívők serege: "Amen, Jöjj, Uram Jézus!" Az első századvégi keresztyénség átvészi a palesztinai ősgyülekezet eredeti héber szavát: Marana tha, azaz Uram, jöjj! (Vö. I. Kor. 16,21.) Érti pedig ezt az egyszeri, az idők végén bekövetkező nagy Adventre!

MEDITÁCIÓ

A keresztyénség különben is nem ciklikusan gondolkozott — ez inkább görög elképzelésre vall —, hanem lineárisan. Vagyis szemelőtt nem folytonosan visszatérő körök lebegnek. Egyenes vonalon előre tekint! A Teremtésnek van kezdete és lesz vége, ti. az új teremtéssel. Ez a látásmód a történelemre is érvényes. "Ama nap" a történelem végét is hozza, mert a megvalósult Istenországa valami egészen más.

(Ha hasonlatban akarnánk szemléltetni a mi évről évre ismétlődő adventjeinket: nem egyszerűen önmagába visszatérő kör egy-egy egyházi év; talán egy olyan fémszálból készült rugdóhoz hasonlít, mely spirálisan tekeredik ugyan, de egyre tovább nyúlik előre a vég felé.)

Oscar Cullmann "Krisztus és az idő" c. nevezetes művében úgy szól erről az idő-vonalról, hogy annak középpontjában a Krisztus-esemény áll: a kereszt és a feltámadás. Ez a döntő esemény megtörtént, mint ahogyan egy háborúban a döntő csatát a háborúnak aránylag korai szakaszában is megvívhatják, de még hátra van a Victory Day! A csatározások még sokáig folyhatnak, de a győzelem már megvan. A győzelem napja — mondja — annyi újat hoz csupán, hogy a Lélek teljesen áthatja a materiát. Az egyház ideje a megvívott döntő csata és a Victory Day közötti idő. Telve még feszültségekkel, küzdelmekkel, ám föltétlen és bizonyos a reménysége.

A minap olvastam valahol: korunk a reménység hiányában szenved. Nos a keresztyénség, ha hű önmagához, nagy Isten-vágygal telten s a világ minden sóhaját is magába ölelve kiáltja el adventi kiáltását: Urunk, jöjj! Mennyei Atyánk, jöjjön el a te országod!

Ha pedig az egyes ember ezer kifogást emel az első keresztyének idő-érzékelésének és vég-várásának ellenében, ne feledje, hogy számára halála órája ez a "közel". Az Úr közel. Az Úr eljön hamar. Meleg szívvel kell hát imádkoznia, különösképpen is advent idején: Ámen, jöjj, Uram Jézus!

Áldott karácsonyi ünnepszentelést és Istenünk hűséges oltalma
alatt békeességes újesztendőt kíván a Baráti Kör tagjainak,
barátainak és a Keresztyén Igazság olvasóinak

az ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR elnöksége
és a KERESZTYÉN IGAZSÁG szerkesztősége.

D. DR. VAJTA VILMOS

A keresztény igazság

(D. Dr. Vajta Vilmos (Alingsås - Svédország) előadása az Ordass Lajos Baráti Körben Budapesten, 1990. szeptember 29-én.)

Kétféle igazság

Jézus a szőlőmunkásokról szóló példázatban két igazságképzetet jellemez. (Mt 20,1-16.) A kettő megkülönböztetése igen lényeges a példázat megértése számára. A szőlőmunkások által követelt igazság csupán az ellenpólus szerepét játssza. A menynek országáról szóló evangélium ugyanis valójában arról a gazdáról szól, aki nem cselekszik igazságtalanul, midőn minden munkásnak egyazon bért osztja ki. Figyeljünk tehát a példázatra, amelyben az evangélium üzenetét halljuk a keresztény igazságról.

Munkanélküliség idején egy munkaadó munkásokat fogad és meg egyezik velük az őket jogosan megillető bér kérdésében. A suum cuique elve alapján (kinek-kinek az őt megilletőt), amelyre már az antik filozófiából is ismerünk példát, rendeződik a munkaviszony. De a szőlőben sok a munka, a gazda különböző későbbi órákban is fogad újabb munkásokat. Az őket megillető bért ígéri nekik. Ez alapozza meg a munkaviszony válságát, mely a bér kifizetésekor tűnik ki. Azok, akiket elsőként alkalmazott a gazda, tiltakoznak. Igazolni akarják magukat: "Ezek az utolsók egy órát dolgoztak, és egyenlővé tette őket velünk, akik a nap terhét hordoztuk és a hőséget szenvedtük." Szerintük ez ellene van a szociális, társadalmi igazságnak. Ez az ő meggyőződésük. Talán igazuk is lehetne, ha erről a földi igazságról lenne szó. De Jézus a mennyek országáról mondja el példázatát és nem a társadalom bérviszonyaira ad tanácsot.

Jézus a keresztény igazságról, vagy mondjuk így: a gazda igazságáról, Isten és ember viszonyáról tanúskodik. A gazda pedig így érvel: "Megadtam neked a bért, amelyben megegyeztünk. Ne zúgolódj. Megkaptad, amivel tartozom neked. Ha azoknak, akik az utolsó órában álltak munkába, ugyanazt a bért akarom adni mintegy túláradó kegyelemből, akkor fogadd ezt el nyugalommal. Jóságom és emberszeretetem az egyedüli indoklás."

Kétféle igazság ütközik a példázatban. Az egyik a teljesítmény alapján érvel, a másik viszont az emberi, szociális igazságon túlmenő, ehhez nem hasonlítható isteni szeretet igazságával szembesít. Nagyon jól tudjuk, hogy egyetlen munkaadó se cselekedhetne úgy, mint a példázatbeli gazda. Jézus azonban nem a szociális igazságról, hanem az evangélium igazságáról szól. A megbotránkoztató eljárás, melybe a munkások beleütköztek, az evangélium kihívása. Tudatosítja, hogy Isten más igazságot hoz létre, mint amelyet emberek maguk között a társadalomban gyako-

rolnak. Aki ezt a megkülönböztetést nem képes elfogadni és az evangéliumot a szociális igazság területére kívánja alkalmazni, nem érti meg az evangélium sajátosságát, vagyis azt a keresztény igazságot, mely nem munkaviszonyokat szabályoz emberek között, hanem Isten és ember, az igaz Isten és a bűnbeesett ember viszonyáról szól. Isten nem üzletember, aki a gazdasági élet emberi megoldásai szerint cselekszik az emberiséggel. Nem azt az embert keresi, aki csúcsteljesítményeivel kiverekszi magának a jutalmat. "Aki fáradozik, annak a bért nem kegyelemből számítják, hanem azért, mert tartoznak vele." (Rm 4,4.) Isten igazsága befogadja azt, aki tönkre ment emberileg, erkölcsileg: vagyis az elveszettet. Az istentelent is szereti, megigazítja. A keresztre feszített latornak egyetlen könyörgő sóhajába kerül, s Jézus igéri, hogy vele lehet ő is! Az istentelen gonosztevőt menti meg, az utolsó órán fogadja be a mennyek országának gazdjáa.

Ez az alapvető különbségtétel ma válságszerűen szükséges azon kereszténység számára, mely az evangéliumból a földi jólét társadalmi, szociális szolgálatát akarja kihallani azon megbotránkoztató igazság helyett, hogy Isten a bűnöst keresi, befogadja — odaadja érte magát az emberi szeretetet túlláradó irgalmasságával.

A törvény cselekedeteinek félreértése

A szociális, társadalmi igazságnak megvan a maga lényeges — a keresztény ember világi életében is fontos. — szerepe. De az evangélium nevében, sőt ennek a helyében, nem szólhat. Aki Istennel való viszonyát ezen emberi igazság mércéjével kívánja rendezni, sőt aki a kereszténység szolgálatát szociális, társadalompolitikai területre telepíti át, az az evangéliumot alapjaiban hamisítja meg. Enyhén szólva: félreérti a törvény cselekedeteinek jelentőségét, mely egyedül a felebaráthoz utasít.

A keresztény igazság üzenete összezúzza a törvény cselekedeteinek, vagyis a társadalmi élet előrehaladásának azon igényét, mellyel az ember Isten előtt földi teljesítményeivel kíván érdemeket szerezni, az Újtestamentom nyelvén: dicsekedni. Az emberi, szociális igazságnak Isten és az ember közötti viszonyra való áttétele megfelel az antik "do ut des" elvének (adok neked, hogy te adj nekem). Az evangéliumra ezt a sémát lehetetlen alkalmazni. Ha az ember Isten előtt jutalmat igényel önmagának földi teljesítményeiért (bármennyire is "jó" cselekedetek), akkor az evangélium Istenével még nem találkozott, sőt tagadja őt, mégha az evangélium bibliai szóhasználatába rejtené is mondanivalóját. Luther tapasztalata napjainkban nem kevésbé érvényes mint az ő korában. Ha a keresztény hit arra támaszkodna, amit az emberek a világ életében képesek létrehozni, akkor Isten előtt csak kiéleződik elveszettségük. Ezt jelzi a reformáció azzal, hogy Isten igazságot szolgáltat "érdemeink nélkül" (sine meritis). Olvasd az Ágostai Hitvallás 4. cikkét.

Isten az ember Teremtője. Egyedül ő tud neki életet adni. Szentlelke által és Igéje által adja az életet. Az ember nem létezhet önmagában, autonóm egzisztenciaként. Kétségtelen: élhet biológiai életet. De az igaz emberi életnek Istennel való közösség nélkül nem lehet birtokosa. Viszont ezt a közösséget nem biztosíthatják sem a törvény cselekedetei, sem szociális vagy gyülekezeti aktivitás; sem a társadalmi pozíció, mégha a legfelelősebb helyen szolgálna is valaki az emberiség javára. "Aki pedig nem fáradozik (ti. a törvény cselekedeteinek Isten előtti teljesítményeként való számontartásával), hanem hisz abban, aki megigazítja az istentelent, annak a hite számít igazságnak." (Rm 4,5.) A keresztyén igazság tehát semmisnek nyilvánítja Isten előtt az emberi teljesítmények földi, társadalmi viszonylatban magában véve helyes igazságát.

Van olyan félrevezető gondolkodás, mely így okoskodik: a bűn mindent elrontott az emberiség életében. Ha nem következett volna be, akkor az ember önmaga igaz maradhatott volna Isten előtt: cselekedetei jónak bizonyultak volna, s ezekkel Istennél kedvesnek nyilvánult volna. Az ilyen gondolkodás azonban félre magyarázza Istennek a teremtésben megszabott feltételeit az emberi lét számára. Az evangéliumnak az emberi okoskodás számára megbotránkoztató üzenete abban áll, hogy "az emberek nem tudnak megigazulni Isten előtt saját erejük, érdemeik vagy cselekedeteik által, hanem kegyelemből igazulnak meg Krisztusért hit által." (Ág. Hitv. 4.) Az emberi képességek tagadása tehát a teremtésbeli adottsággal függ össze, s nem az emberi bűneset következménye. Az ember Isten előtt éppen öngazságának létrehozásával veszítette el azt az életet, mely mindig csak ajándék. A bűn éppen az a törekvés, mely az embert hasonlóná akarja tenni Istenhez, mintha önmagában való életét nem fenyegetné a halál. (1 Móz 3,4 sk.)

Jézus Krisztus megsemmisíti az emberi cselekedetekre épülő üdvösség illúzióját. Nem azért jött, hogy számunkra olyan emberi erőket adjon, hogy ezek által tehessük magunkat kedvesekké Isten előtt, azaz mégiscsak (némi krisztusi segítséggel) saját teljesítményeink alapján. Az isteni kegyelmet ugyanis így is lehet értelmezni, ha ti. megmaradunk a törvény cselekedeteinek keretén belül. Krisztus széttöri az üdvösség ezen paradigmáját. Ő maga a mi igazságunk halálában és feltámadásában. Nem a cselekedetünk, mintegy olyané, aki a törvényt teljesíti, mivel mi emberek erre nem vagyunk képesek. A törvényt ugyanis azzal tölti be, hogy megtöri üdvösségszerző igényét. "Mielőtt pedig eljött a hit, a törvény őrzött bennünket, egybezárva az eljövendő hit kinyilatkoztatásáig. Tehát a törvény nevelőnk (paideagogos) volt Krisztusig, hogy hit által igazuljunk meg. De miután eljött a hit, többé nem vagyunk a nevelőnek alávetve." (Gal 3,23-25.) Krisztus megigazítja az istentelent. Ez a keresztyén igazság.

Istentelen az az ember, aki a maga cselekedetei, talán még erkölcsileg is igen jónak minősítendő cselekedetei által kíván

Isten előtt üdvösségre jutni. (... a nap terhét hordoztuk, és a hőséget szenvedtük.) (Mt 20,12.) Az Isten éppen ezt az istentelen embert is szereti (úgy szerette Isten a világot...) (Jn 3,16.) Nem fordít hátrat neki, nem hagyja el. Az elveszett embert is Isten szeretete hordozza. A törvény cselekedeteinek átka is ezért válik elviselhetetlen teherre annak számára, aki saját teljesítményének képtelenségét bevallja. Ennek a büntől összetört, mélységből kiáltó embernek szól az evangélium Krisztus igazságáról. "Az ő munkája az, hogy ti a Krisztus Jézusban vagytok. Őt tette nekünk az Isten bölcsességgé és igazsággá, megszentelődéssé és megváltássá, amint meg van írva: aki dicsekedik, az Urral dicsekedjék." (1 Kor 1,30-31.) A kétségbeeső kérdésre: "Akkor ki üdvözülhet?" – Jézus egyetlen választ ad: "Embereknél ez lehetetlen, de Istennél minden lehetséges." (Mt 19,25. sk. par.)

Az Agostai Hitvallás szavai szerint nem vagyunk, és Isten teremtő akarata szerint az ember sohasem volt képes Isten előtt megigazulni "saját erejéből, érdemeivel vagy cselekedeteivel, hanem – kegyelemből Krisztusért a hit által", mely Krisztusra bízva üdvösségét felszabadít a teher alól. "Valóban, amikor még erőtlenekek voltunk, még idejében halt meg Krisztus értünk, istenteleneinkért." (Rm 5,6.) Isten ezen szeretete (agapé) spontán és indokolatlan. Luther szerint az emberi szeretet a szeretetre méltók iránt lobban fel. Isten viszont maga teremti meg szeretetének tárgyát, szeretetével létrehozza azt a közösséget, mely egybekapcsolja Krisztus által az emberiséggel. Isten nem egy bérszerződést köt, hanem túlláradó jóságával fogadja magához az elveszett emberiséget.

Isten örök igazságának érvényesítése

Jézus Krisztus Isten öröktől fogva való üdvtervét nyilatkoztatta ki emberré létele, halála és feltámadása által. Isten nem változtatta meg teremtő akaratát, mellyel Krisztusban nyújtja a vele való közösséget. Embernek lenni azt jelenti, hogy emberi egzisztenciánk teljes igazságát Krisztusban találjuk meg. Igaz emberség Krisztusban jut teljességre. Az Isten képére teremtett ember, Krisztusban mint Isten képében talál önmagára. (Rm 8,28. sk.) Így marad Isten hű azon örökkévaló tervéhez, hogy az emberiséget Krisztusban üdvözítse. Ez az eleve elrendelése az ember bűnbeesése után sem változott meg. (Ef 1,9-10.) Az emberiség hűtlensége ellenére is "ő hű marad, mert ő meg nem tagadhatja magát." (2 Tim 2,13.)

Az Istentelent Isten minden bűne ellenére is szereti. A tékozló fiú apja türelmesen várja gyermeke visszatérését az atyai házba. Nincsenek emberi képzeleteink arról, hogy ezen isteni szeretetet hogyan lehet jellemezni. Hiányoznak az emberi analógiák, melyekre hivatkoznunk lehetne. Jézus Krisztus történetében ugyanis valami hallatlan történik: Isten Fiát, a bűnösökhöz való szeretete ellenére (vagy talán éppen ezért?) istenkáromló-

ként elítélik és mint átkozott gonosztevőt keresztre feszítik. Megosztja mindnyájunkkal az emberi egzisztencia feltételeit csak azért, hogy az elveszett emberiséget visszahelyezze az Atyával való közösségbe. Isten örök igazságához való ragaszkodása a bűnösökkel való szolidaritás útjára vezette. A vele való természetes, emberi közösségben a bűnösök bocsánatot nyernek és megtérnek újtukról, hogy Krisztust kövessék. Más igazság lesz osztályrészük, mint amilyenre őket a törvény cselekedetei ítélték. Tudatossá válik bennük Istentől való elfordultságuk, értelmetlennek tűnő életük számára új reménység fakad Krisztussal való közösségükben. Meghallják Isten hívását, hogy Krisztusért Isten gyermekeiként fogadja őket.

A keresztény igazság terminológiája törvényszéki perre emlékeztet biblikus és reformátori kifejezéseiben egyaránt. Valakit megvádolnak, mert a törvényes renddel szembekeült. A jogi folyamat célja, hogy igazságot szolgáltatson. A vádlott most "igazolhatja" magát. (v. ö. Lk 10,29.) Bizonyíthatja ártatlanságát vagy talán elmondja a körülményeket az ellene emelt váddal kapcsolatban. Védője is van, aki a jogban járatosan segítségére van, hogy az ítélőszék előtt ügye igazságos megfontolásra találjon. A bíróság pedig dönt afelől, hogy vétkes, vagy ártatlan. Vagy büntetést mér ki, vagy pedig felmenti a vádlottat. Mindenképpen igazságot kell szolgáltatnia az érvényes törvénykönyv határozatai alapján. Sajnos, ez a referencia az állami, emberi jogrendszerre semmiképpen sem kielégítő abban a tekintetben, hogy megérthessük, mi a keresztény igazság lényege. Az analógia csak sejteti, hogy miről van szó, de korántsem tudja megértetni azt az isteni igazságot, mely megigazítja az istentelent. Minden emberi helyzetben az ítélet ugyanis a vádlott személyére közvetlenül vonatkozik. Csak őt illetheti, vagy neki kell elszenvednie a kiszabott büntetést, vagy őt éri személyesen a felmentés szabadsága.

Az isteni igazság evangéliuma azonban azt a meglepő üzenetet hozza, hogy Isten Fia azért lett emberré, hogy a bűnei miatt vádoit ember helyébe lépjen. Nemcsak védője, szószólója, hanem személyében helyettese is annak az embernek, aki elszakadt Istentől. Krisztus "az Isten Báránya, aki hordozza a világ bűnét." (Jn 1,29.) Magára vállalja az áldozatot. Azonosítja magát a vádlottal, hogy ez kiszabadulhasson és visszanyerje életét. Világi törvények lehetetlennek tartják, hogy valaki más lépjen a vádlott helyébe. Éppen ez történik azonban az isteni igazságszolgáltatásban: Isten szeretete odaadja Fiát, hogy áldozatával megmentse a bűnös embert. A keresztény igazság a bűn következményeivel véres komolysággal számol, "mert a bűn zsoldja a halál." (Rm 6,23.) Ezt szenved el Isten Fia. Eleget tesz a büntetésnek, mely az istentelent illeti. De mivel ő szenved el helyettesként a halálos ítéletet, egyszersmind Isten kegyelmi ajándékaként megnyilatkozik az örök élet Jézus Krisztusban, a mi Urunkban.

Krisztusra támad a bűn átka. Keresztje annak jele, hogy Isten az emberiséget nem egy világraszóló amnesztia által oldja fel bűneiből. "Mert azt, aki nem ismert bünt, bünné tette értünk, hogy mi Isten igazsága legyünk öbenné." (2 Kor 5,21.) Amnesztia esetén a vétkesség változatlanul érvényben marad. Az ítélet jogosságát nem érinti az elengedett büntetés ténye. Csupán arról van szó, hogy a jogos ítélet alapján kiszabott büntetést többé nem kell letölteni. Megnyílik a börtön ajtaja – de a bűn alóli felmentés elmarad. Ez történt Barabással, a lázadó gyilkossal, akit Pilátus amnesztia jogán szabadon bocsátott. (Mt 27, 15 sk.) A svéd Pär Lagerquist költői képzeletében felteszi a kérdést, vajon mi történt Barabással kiszabadulása után. Regényében ez a bűnöző az egész emberi nemzetség képviselője, még pedig azon emberiségé, mely Krisztus helyettes szenvedése és áldozata révén szabadabbá lett ugyan, de nem tudja mit kezdjen szabadságával. Továbbra is gyilkosnak tekintik régi cinkosai, a környezet, melyben élt. A keresztények között se talál bizalmat. Amikor a császár Rómát a keresztényeket vádolva felgyújtja, úgy hiszi, Jézusnak tesz szolgálatot, ha ő is odaáll a gyújtogatók közé. Nem szabadult meg vétkes öntudatától. Továbbra is gonosztevő marad és mint ilyen ejtik foglyul és végzik ki. Pilátus révén csak egy számára érthetetlen amnesztia részese lett. Az az emberiség, mely Krisztus megváltó, üdvözítő kegyelmét nem fogadja el, szintén nem tud megszabadulni vétkétől, kárhözátától. Ezért tölti el szorongás, aggodalom a jövőbe nézve. Ezért tapasztalja rémülettel a gonoszság szociális és politikai terjedését a világban. Nincs orvossága ellene. Csak hiú ábrándokból él. Vétké valójában kitaszítja az emberi közösségből, illetve szétszaggatja azt.

A keresztény igazság az evangéliumban valami hallatlant hirdet: Isten megigazítja az istentelent, Jézus Krisztus elszenvedti a bűn büntetését, magára veszi átkát, hogy megszabadítson a bűntől. Helyettünk, érettünk teszi. Szeretetből így szolgáltat igazságot. Ezzel indul el a teremtett világban az új emberélet korszaka, a gyógyulás folyamata. Hit által Krisztus él bennem: "Krisztussal együtt én is keresztre vagyok feszítve: többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem; azt az életet pedig, amit most testben élek, az Isten Fiában való hitben élem, aki szeretett engem, és önmagát adta értem." (Gal 2,20.) "Gratis... propter Christum" (kegyelemből... Krisztusért). (Ág. Hitv. 4.) Ezt nevezi a reformátori teológia idegen igazság-nak (iustitia aliena): Krisztus igazsága az enyém kegyelmi ajándékként. Elszenvedti a bűn átkát, a halált, de életre kel, hogy mi éljünk vele, benne, általa. Ezt nevezi Luther a "boldog cseré"-nek (seliger Tausch). Az Igaz állt az istentelen helyére, hogy az eltévedetteket visszahozza az atyai házba. Krisztus halálból feltámadt élete a mi Isten előtti igazságunk. Ő a kiengesztelő, a közbenjáró és a szószóló. Az isteni szeretet képe, aki a teremtő Ursten örök igazságát érvényesíti.

Isten befogad kegyelmébe

A keresztény igazság számára nehéz egy olyan világban érvényt szerezni, mely az emberi teljesítményt, a "produkciót", az emberi élet legfőbb értékének tekinti. A társadalom elismerése még a kereszténység számára is előbbvalónak tűnik Isten igazságánál, mely az elesett ember mellé is kiáll és befogadja kegyelmébe. "Fogadjátok be egymást, ahogyan Krisztus is befogadott minket az Isten dicsőségére." (Rm 15,7.) Amikor napjainkban a "szeretetet Istenéről" szólunk mintegy értetődő keresztény igazságként, vajon az istentelent megigazító isteni kegyelem adja-e Isten szeretetének értelmét? Pál apostol szerint: "Isten azonban abban mutatta meg rajtunk a szeretetét, hogy Krisztus már akkor meghalt értünk, amikor bűnösök voltunk." (Rm 5,8.) Ez a szeretet az egyedüli "hatalatlan szeretet" s ezért kegyelem:

A reformáció korában ez az üzenet magához az egyházhoz irányult, nehogy emberi ígéretekkal vezesse földre Isten népét, üdvösséget ígérve. Krisztus keresztjének megkerülésével. Napjainkban nagyon megtanultuk, hogy ez az üzenet nem az egyik egyháztól a másikhoz szól, hanem az egy, szent, egyetemes és apostoli egyház küldetése. Megtanultuk, hogy a reformáció népe se vált kiváltságos egyházzá, mely elkerülte volna az öndicsekvés kísértését. Nagyon jól tudjuk, hogy Isten kegyelmező igazsága helyett a cselekedeteket teljesítő egyház mennyire térhez jutott. Hivatkozunk arra, hogy Isten kegyelmébe fogadja a bűnöst, de valójában a teljesítményeink kegyes cselekedeteire támaszkodva élünk abban a hiedelemben, hogy ezzel lehet legjobban az emberiségnek, a mindenkori társadalomnak szolgálni.

A keresztény igazság viszont ezt a kérdést teszi fel: hirdetjük-e, hogy Krisztus halála és feltámadása által Isten befogadott minket kegyelmébe és hogy gyümölcsöző élet csakis ebből a hitből fakad? Vagy pedig: újabb terheket rakunk-e az emberekre, s közülük éppen azok nem hallhatják Krisztus szabadításának szavát, akik lelkiismeretükben összegörnyednek a törvény cselekedeteinek terhe alatt. "Krisztus szabadságra szabadított meg minket, álljatok meg tehát szilárdan, és ne engedjétek magatokat újra a szolgaság igájába fogni." (Gal 5,1.) Miközben a "felszabadulás teológiája" elárasztja az ökumenét, hihetetlen terheket rak az emberiségre a teljesítmények tévhitre. A kétféle igazságból a mai kereszténység is a törvény cselekedeteivel akar ékeskedni, mintha ezzel szolgálna az emberiségnek.

Egy olyan társadalomban, mely megfélemedezik Isten törvényének tiszteletéről, nyilvánvalóan a kereszténységnek is el kell mondania az emberi élet ezen alapfeltételeinek üzenetét. De ezen kívül van egy sajátos szava is, melyet senki nem tud helyette elmondani. Isten igazságáról, az evangéliumról van szó, mely a bűnöshöz fordul. Vagyis: ahhoz az emberhez, aki Istentől se vár semmit, s csak önmaga erejében, érdemeiben és jó cselekedeteiben bizakodik, míg össze nem omlik életének ezen fellegvára.

A keresztény igazság a ráció foglyává lett. A modern embernek boldonságként számít ugyanúgy mint az apóztoli beszéd a keresztéről a maga idején. (1 Kor 1,18.) Viszont éppen mai világunkban keresik az emberek, hogy életüknek értelmet adhassanak a rájuk zúduló naponkénti terhek tumultusában. A halálnak való kiszolgáltatottság szólal meg alapjában véve a kereső ember útján. Mint a társadalom kidobottjai kiáltanak mai világunkban olyan reménységet várva, melyben nem csalatkoznak. Ebben a kétségbeesésben vigasztal a keresztény igazság. Egy békétlen, igazságtalan világban. Az üzenet egyszerű: Krisztusért hit által Isten kegyelmébe fogad. A személyes egzisztencia feltétele viszont az, hogy a hit elfogadja az Isten kegyelmébe befogadott emberi létet.

Isten szeretete az istentelent sem hagyja el. A betegeknek van szükségük orvosra, nem az egészségeseknek. Krisztus üdvöztető kegyelmének ez a megnyilvánulása Isten szeretetét az emberi értelemmel teljes ellentétben mutatja be: "Abban nyilvánul meg az Isten szeretete irántunk, hogy egyszülött Fiát küldte el Isten a világba, hogy éljünk ő általa. Ez a szeretet és nem az, hogy mi szeretjük az Istent, hanem az, hogy ő szeretett minket, és elküldte a Fiát engesztelő áldozatul bűneinkért." (1 Jn 4,9-10.) Tehát: nem a szeretetre méltót szereti Isten, hanem ő választja ki azt, akit szeretetével felkarol, hogy így támasszon hitet az emberiség világában. Isten nem az emberi értékelés mértékét alkalmazza.

Pál apostol Ábrahám példáján mutatja be, hogy Isten kegyelme kiválasztja magának eszközét, még mielőtt valamiféle cselekedettel tenné méltóvá magát az elhívásra. Pál arra emlékeztet, hogy Ábrahám hite válasz volt Isten elhívására. Hite abból táplálkozott, hogy Isten cselekedett vele: ismeretlen földre küldte, s Ábrahám hitt az ígéretnak, elindult útjára; hitt abban is, hogy Isten megáldja és nagy néppé teszi, noha öregkoráig gyermektelen maradt; hitt akkor is, amikor Isten egyetlen gyermekét kívánta áldozatként. A hit mindig az Isten kegyelmébe befogadott ember tapasztalata. "Hitt Ábrahám az Istennek, és Isten ezt számította be neki igazságnak." (Rm 4,3. idézve Ág. Hitv. 4.) Isten tehát nem azért választotta ki Ábrahámot, mert hitt, hanem Ábrahám azért hitt, mert Isten őt kiválasztotta és útján vezette. Ezért példája a hívőknek: "Ő mindnyájunk atyja." (Rm 4,16.)

A keresztény hitet az a meggyőződés tölti el, hogy Krisztus igazságát Isten a hit által a mi igazságunknak számítja. A hit tehát nem emberi erőfeszítés teljesítménye, hanem a Szentlélek ajándéka, Isten bennünk működő kegyelme. "In ipsa fide Christus adest" (Krisztus jelen van magában a hitben). A hitet nem lehet megtanulni, nem lehet kikényszeríteni. Csak ajándékba kaphatja, aki nem önmaga teljesítményein fáradozik, hanem Isten művét elfogadja Krisztusban. A hit által Isten Szentlelke megragadja az embert. A reformáció teológiája ebben az összefüggésben szól a keresztény igazságról mint "passzív igazságról" (iustitia pas-

siva). Nem mintha az ember tétlenül élhetne, hanem mivel Isten kegyelmébe befogadottként megszabadul saját cselekedeteinek terhététől, Isten művének ad helyet életében. (Ef 2,10.) Hitben megnyílik az ember a Szentlélek műve számára. Az új ember, Jézus Krisztus igazsága kiszorítja életünkben az ömber öndicsékvő igazságát. Isten országának Ura meglöpi az emberiséget azzal a túláradó kegyelemmel, mely nem a földi, szociális bérszámolás mértékét követi. (v. ö. Rm 5, 15 sk: Ádám-Krisztus.)

Hitből fakadó élet

Az evangélium Isten azon igazságát hirdeti, mely Krisztusban megigazítja a teremőjétől elszakadt, bűnbe esett embert. Ebből a hitből fakad olyan élet, mely vállalja az emberiséggel való szolidaritást és nem a maga dicsőségét, hanem a felebarát javát szolgálja. Az emberiség számára életfeltétel, hogy ez az üzenet megszólaljon. Krisztus ezért küldi ki követeit a világba, mert mint igazi, mennyei kenyér "életet ad a világnak" (Jn 6,32-34.). Az egyház áll vagy bukik azzal, hogy ezt a szolgálatát elvégzi-e (articulus stantis et cadentis ecclesiae). A szociális igazságosság, a népek közötti béke és a természet megvédésének követelményét az egyház az összes "jóakarátú emberrel" együtt szöallatja meg. De ugyanakkor tudnia kell az egyháznak, hogy ezzel még nem vállalta sajátos küldetését.

A természetes világ törvényeinek hathatós megvalósítására, a társadalmi felelősség hordozására Isten ugyanis törvényhozó és törvényt védő, igazságot szöallató világi "felsőbbséget" rendelt. A keresztény igazság szöallatát viszont hitből élő népére bízta. A hit által Krisztushoz hasonulva a kereszténység megvallja a világ bűneit, önmagát is felelősséggel terhelve és együtthordozva a világ nyomorúságát. Így jön Krisztus ma is a szenvedő emberiséghez. Ez a hit a Krisztus Szentlélkével újjászülető valóság. Megtérésre hívás, hogy a bűnbocsánat által életre kelve egy új emberiség épülhessen fel e világban Krisztus testeként.

Krisztus igazsága egy új közösséget ígér, mint átmenetet (transitus, páska) a halálból az életre. Ez azonban egy más igazság, mint az, amely emberi jólét teljesítményeivel kecsegteti az emberiséget. Ott, ahol a keresztény igazság megszöall, el kell némulnia annak a kísértésnek, hogy az egyház létjogosultságát az emberi társadalomban végzett szociális, kulturális, politikai vagy egyéb hasznosságával alapozza meg és még talán védelmezze is. Az egyház elsődleges küldetése nem abban áll, hogy a társadalom számára jobb erkölcsű és az államgazdaság számára hasznos polgárokat neveljen. Az emberiség életében uralkodó mindenféle igazságtalansággal szemben nyilvánulón az egyháznak is küzdenie kell. De egyszersmind hirdetnie kell az ámitó utópiák félrevezető hiábavalóságát. Az emberi haladás önmaga nem fog jobb feltételeket létrehozni a társadalomban, ha nem kíséri az az intelem, mely teljes komolysággal számol a

TANULMÁNYOK

bűnnel a jólét minden fokán. A keresztény igazság így tesz bizonyosságot Krisztusról, aki az emberiség bűnös valóságából új életre hív Szentlelke által. Az emberiség jövődjének az az egyetlen reménye, hogy az emberi bűnök által tönk्रे tett világot Isten szeretete fogadja kegyelmébe. Végso következményeiben ez azt a hitet jelenti, hogy ez a világ a vég felé halad, amikor Krisztus eljőn hatalommal dicsőségében. Ez lesz ígérete szerint a világ újjászületése. (Mt 19,28.) A keresztény igazság erre a beteljesedésre való várakozás: "De új eget és új földet várunk az ő ígérete szerint, amelyben igazság lakik." (2 Pét 3,13.)

KARÁCSONYI ÉNEK - Luther Mártontól

Mennyből jövök most hozzátok,
Jó hírt mondok, jer, halljátok.
Boldog örömet hirdetek,
Múltán repes ma szívetek.

A Megtartó ma születék,
Kiben vígad a föld s az ég,
Egy ártatlan kis csecsemő,
Lelketek üdve léssen ő.

Ez Krisztus, Istennek Fia,
Ki mennyből földre szállt le ma;
Ő üdvözít, ő törli el
Világ bűnét szent vérivel.

Mit annyi szív epedve kért,
Amit Isten rég megígért,
Ő hozza, tőle nyerheted
Az üdvöt, örök életet.

Ráismertek, ez a jele:
Kemény jászol fekvőhelye;
Szegénység annak bölcsője,
Ki világ üdvözítője.

Ő jertek, mi is örvendjünk
A pásztorokkal bémenjünk;
Lássuk, hogy mit ad Istenünk,
Ő szent Fiában minékünk.

Nyílj meg szívem s fogadd be őt,
Az áldott égi csecsemőt,
Ki e világ üdvére jött,
Borulj le jászola előtt.

Üdvözlégy drága Jézusom,
Én bűneimben orvosom!
Lelkem hozzád kívánczik,
Téged imádlak holtomig.

Ő, én szerelmes Jézusom,
Édes megváltó Krisztusom,
Vedd fel kegyesen ügyemet,
Tedd magadévá szívemet.

Ő, kedves vendég nálam szállj,
Bűnőmtől ne iszonyodjál;
Emeld magadhoz hívedet,
Jer, térj be örök szeretet!

Tedd hajlékoddá szívemet,
Erősítsd gyenge hitemet,
Hogy el ne felejthesselek,
Sőt örökké dicsérjelek.

ITTZÉS GÁBOR

A Magyarországi Evangélikus Egyház a zsinat előtt
Gondolatok egyházunk helyzetéről 1990 őszén^{*}

Hat éven belül immár harmadszor kísérelem meg összefoglalni gondolataimát egyházunk helyzetéről. Az elsöre – 1984 szeptember/október fordulóján – a Dóka-féle Nyílt levél, az LV5Z budapesti nagygyűlése, a hírhedt Evangélikus Élet-cikkek (1.), a Dóka elleni fegyelmi megindítása után, a lelkeszi munkaközösségekben elrendelt szavazások kapcsán került sor. Ez az írásom, amelyet a magam számára összegezéssül és néhány barátom számára gondolatébresztő szándékkal írtam, – természetesen aláírással jelölve –, a "szamizdatokhoz" hasonlóan terjedt szélesebb körökben is. A másodikhoz az alkalmat a Keresztyén Igzaság új folyam első számának megjelenése adta. Az elsőt – rendkívül feszült helyzetben – saját kezdeményezésre, a másodikat a szerkesztők felkérésére készítettem. Mindkettőben megpróbáltam egy részletesebb helyzetfelmérés után néhány gondolatot megfogalmazni arról is, hogy milyen irányban látom a tovább vivő utat, a kibontakozás lehetőségét.

Ez alkalommal is így szeretnék eljárni. Nem formalizusból, hanem mert meggyőződéseim, hogy a jövőről érdemben gondolkodni csak úgy lehet, ha az reális helyzetfelmérésen alapul. Mivel pedig a reális helyzetképhez és a feladatok jó megfogalmazásához nélkülözhetetlen a múlt számbavétele; egy – legalább rövid – visszatekintésre is szükség van.

Mielőtt azonban ennek a "harmadik kísérletnek" nekifognék, szeretném megköszönni a testvéri meghívás adta kitüntető lehetőséget, hogy ezen a jeles alkalmon mondhatom el gondolataimat arról, hogy hogyan látom én egyházunk helyzetét 1990 őszén, – talán egy évvel?! – a zsinat előtt.

1/ A mögöttünk lévő idősokkal kapcsolatos gondolatok elejére egy – a jelent, sőt a jövőt is döntően meghatározó – megfigyelés kívánczik. Nevezetesen, hogy amikor ma – és már jó ideje – egyházunk megújulásáról és az egyházunkban égetően szükséges reformokról beszélünk, akkor nem egyszerűen az "ecclesia semper reformanda est" reformátori elvről és nem is a lutheri naponkénti személyes megtérés szükségességéről van szó. Ez a kettő az egyház, illetőleg a keresztyének életének soha

^{*}Elhangzott a nyugat-európai magyar evangélikus és református lelkigondozók közös teológiai konferenciáján, a KÉMELM (Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkigondozók Munkaközössége) tagjai előtt, Ochsenberg/Heidenheimben, 1990. szeptember 27-én.

el nem évülő, mindig aktuális témája. Itt és most azonban nem ezekről van szó. Hanem egy speciális történeti helyzetben a megújulásnak, a reformnak – ami persze nem függetleníthető a "semper reformari" gondolatától – egy speciális értelméről. Ha erről elfeledkezünk, mint ahogy egyházunkban – úgy tűnik – nagyon sokan hajlamosak elfeledkezni, akkor – véleményem szerint – teljesen rossz nyomon járunk. Az elsőnek a veszélye az, hogy általánosságokba és alibi-megoldásokba csúszunk el. A másodiké, hogy az individuális belső szférára szűkül érdeklődésünk. A veszély mindkét esetben reális, mert egyik megközelítés sem adekvát módon látja egyházunk mai sajátos nagy gondját, s ezért nem is megfelelően próbálja megoldani azt.

Különleges gondunk ma ugyanis az, hogy 1948-52-ben és 1957-58-ban, tehát kétszer is, megtörtént az egyházban (is) – én így szoktam mondani: – a proletárdiktatúra hatalomátvétele. Mivel azonban a történések és a szociológusok ezben a kifejezésben a "proletárdiktatúra" szót – bizonyos joggal – megkérdőjelezzük, mondjuk inkább így: megtörtént a pártállam hatalomátvétele. Hogy azonban hatalomátvétel történt, az – úgy gondolom – vitán fülül áll.

Ebből a speciális helyzetből pedig az a fő kérdés adódik, hogy hogyan lehet ezt a máig ható eseményt érvényteleníteni, tehát a pártállam egyházi hatalomátvételét és annak következményeit lebontani. Meggyőződésem, hogy ennek a pártállami hatalomátvételnek és napjainkban is érvényesülő hatásainak felismerése, valamint az ebből levonható konzekvenciák vállalása nélkül nem tudunk egyházunk válsághelyzetéből kilábalni. Enélkül ugyanis szükségszerűen hamis a helyzetértékelésünk, és elkerülhetetlenül rossz útra tévednek kibontakozást kereső törekvéseink.

Természetesen tudatában vagyok annak, hogy ezt a problémalátást lehet nagyon profánnak, világiasnak vagy éppen politikainak és nem teológiaiának mondani. De azt gondolom, hogy mégis éppen ez a helyes teológiai megközelítés, mert így nevezzük nevén a gyereket, mert így mondjuk a feketét valóban feketének és nem fehérnek. s Jézus Urunk vajon nem éppen ezt várja övéitől, amikor azt mondja: "a ti beszédekben az igen legyen igen, a nem pedig nem..." (Mt 5,37.)? Azt gondolom, a lényeg tulajdonképpen ilyen egyszerű. Csak kényelemből, az önmagunkkal való szembenézés félelméből, a dolgok hamis elspiritualizálásából, hatalomféltésből, s még ki tudja milyen okból nem akarjuk ezt felismerni és elismerni.

Persze ahhoz, hogy a fenti kérdésre válaszolni tudjunk, vagy legalább megkísérelhessünk jól válaszolni, gondolnunk kell arra is, hogy ez a hatalomátvétel milyen módon történt. Más szóval: a stratégiai célt, hogy ti. az egyház is beépüljön a pártállam struktúrájába és így idővel minél egyszerűbben felszámolható legyen, s addig se okozzon különösebb gondot, milyen taktikai lépésekkel próbálták elérni, ill. megközelíteni. Úgy hiszem, itt most elég csak nagy vonalakban felvázolni ezeket a lépése-

ket, amelyek során lényegében három fázis figyelhető meg. 1. Alkalmos személyeket juttatni először a legfelsőbb vezető pozíciókba, majd az alacsonyabbakba is. 2. Az új vezetők segítségével átalakítani a régi struktúrát. 3. Megfelelő ideológia/teológia kimunkálása.

Az első szakaszban (1948-59) "kiválóan" sikerült a vezető pozíciók megszállása Ordass püspök 1948-as állami, majd 1950-es egyházi "perével", ill. Túróczy és Szabó püspökök 1952-es félreállításával és Vető, Dezséry püspökök tételével, meg persze az ún. világi vezetők cseréjével. A két kerületet létrehozó zsinattal pedig megtörtént a struktúra átalakítása. Az új ideológia/teológia kimunkálása azonban ekkor még primitíven valósult meg. A második szakaszban (1957-58) Túróczy, majd Ordass újbóli félreállítása, Vető és a régi világi vezetők visszahozása, Káldy püspökké választása jelzik a vezető pozíciók megszállását. A struktúra területén ekkor már nem frontáttörésre, hanem csak az egypártállami szempontokkal összhangban lévő tökéletesítésre és -finomításra volt szükség. Ez az 1966-os egyházi törvénykönyvvel meg is történt. Jelentős volt viszont az ideológia/teológia terén az előretörés a diakóniai teológia kimunkálásával.

A hatalomátvétel természetesen nyomon követhető mindkét szakaszban az alacsonyabb szintű vezetők körében is, esetenként a gyülekezetekig menően, éppen úgy, mint az egész lelkészi karra, sőt az egyház egész népére irányuló "gleichschaltolás" szándéka is. Ennek részletezése azonban már messzire vezetne.

2/ A régebbi múltnak ezzel a vázlatos áttekintésével tulajdonképpen már el is érkeztünk a mai helyzet felméréséhez. De hogy ez a múlt milyen nagy mértékben meghatározza jelenünket, az éppen akkor lesz nyilvánvaló, ha arra a kérdésre próbálunk feleletet kapni, hogy vajon az előzőekben jelzett folyamat, ill. helyzet valóban véget ért-e napjainkra. A válaszhoz tekintsük át az említett három pontot, de most fordított sorrendben!

Ami az ideológiát, közelebbről a diakóniai teológiát illeti, tény, hogy egy ún. fórumon téma volt, de tény az is, hogy egyébként szinte nem is esik róla szó. Arról azonban nem tudok, hogy egyházunk vezetősége egyértelműen és nyilvánosan dezavualta volna a diakóniai teológiát, amit pedig – mint tudjuk – hosszú időn át számtalanszor deklaráltak egyházunk hivatalos teológiájának. De még ha ez meg is történnék, ez az ideológia/teológia még sokáig éreztetni fogja hatását.

A struktúra kérdésében a válasz ennél sokkal egyszerűbb. A pártállam nyomására kreált szervezeti felépítés ugyanis a mai napig megvan. És tulajdonképpen érvényben van az 1966-os törvénykönyv is, horribile dictu az Ünnepeles Nyilatkozattal együtt, mert azt – zsinati törvény lévén – csak a zsinat semmisítheti vagy változtathatja meg. Amint arra az országos felügyelőnek és az országos presbitériumnak írt nyílt leveleinkben rámutattunk, ez az ellentmondásos helyzet az országos presbité-

TANULMÁNYOK

rium törvényerejű rendeletével nem oldható meg. (2.) Ép jogérzékű ember ezt be kell, hogy lássa. Sajnos ennek ellenére megszülettek az országos presbitérium március 21-i határozatai, amelyek — ha igazán komolyan vesszük őket — tulajdonképpen egész egyházunkat exlex állapotba helyezik.

Az első pontot hagytam utoljára, a legkényesebbet, s a leginkább vitatottat. Ez a legkényesebb, mert itt személyi kérdésekről van szó, s a leginkább vitatott, mert néhány látványos változtatás könnyen megtéveszti a hazai és a külföldi szemlélőt. Mindenesetre szeretném gondolataimat itt (is) úgy megfogalmazni, hogy a témában rejlő buktatót elkerüljem. Személyek említése azonban sajnos elkerülhetetlennek látszik ezen a ponton, mert különben az általánosságokba fulladó homályos célozgatás gyanújába keveredik az ember. (3.) Hogy mondanivalóm mégse váljék személyeskedővé, igyekszem nagyon röviden csak a tényekre utalni, amelyek azt támasztják alá, hogy egyházunk mostani felső vezetése is közvetlenül vagy közvetve a pártállam egykori hatalomátvételének öröksége.

A Déli kerület püspökénél ezek a tények a következők: pályafutása a Káldy-érában; püspökségre jelölésének ismert körülményei (4.); s az, hogy jelölése és megválasztása az ÁEH működésének és a 22/1957-es tvr. érvényességének idején történt.

Az országos felügyelő kerületi felügyelővé választása és országos felügyelőségre jelölése szintén az ÁEH és a 22/1957-es tvr. jegyében zajlott. Vele kapcsolatban külön kérdés, mivel ő a Testvéri Szó aláírói között szerepelt, hogy megválasztása a reformerők győzelmének tekinthető-e, avagy azt másként kell értékelni. A kérdés eldöntéséhez — véleményem szerint — két egymással összefüggő tényre kell figyelemmel lenni. Az egyik az, hogy a Pröhle-féle nyilatkozat aláírásával tulajdonképpen ő is elhatárolta magát a Testvéri Szótól (5.). A másik: Miklós Imre közönteje a kerületi elnökség beiktatásán. Az ÁEH elnöke ebben így méltatta a felügyelőt: "Segítő szándékkal és nagyfokú felelősséggel vett és vesz részt az egyházon belüli új utak keresésében, a viták, feszültségek konstruktív feloldásában." (6.) A diplomácia nyelvéről lefordítva ez egyértelműen azt jelenti, hogy vele nem a reformszárny győzött, hanem benne felfedezte az ÁEH azt az alkalmas embert, aki segít kézben tarthatóvá szelídíteni a reformerőket.

Az Északi kerület püspökével kapcsolatban is először az állampárt idején befutott pályára utalhatunk. Megválasztásának előzményei és körülményei pedig — noha akkor már sem az ÁEH, sem a 22/1957-es tvr. nem volt érvényben — jellegzetesen mutatják a már "lefejezett" pártállam még tovább működő életfunkcióit. Nemcsak abban, hogy a már félreállításra szánt püspök-elnök utolsó ténykedése volt a választás előkészítése, hanem a választás kiírásának és lebonyolításának módjában is. Nevezetesen, hogy az egyházi vezetőség — az esperesi kart is beleértve — tipikusan pártállami módon tette túl magát a saját törvényein. (7.)

Az Északi kerület felügyelőjéről ebben az összefüggésben — úgy gondolom — nem kell külön szólnom. Szólni kell viszont néhány, korábban látványosnak nevezett személyi változásról: leváltásokról (B.), illetőleg választásokról. Ami a leváltásokat illeti, ezekre — azt hiszem — találó a sakkból ismert kifejezés: tiszt-, bástya- vagy akár vezéráldozat a parti megmentése érdekében. Új, korábban nem kompromittálódott vagy éppen félreállított emberek beépítése pedig nyilvánvalóan a legjobb taktika a közvélemény megnyerésére, s egyúttal a legfontosabb pozíciók megtartására. Minden hatalom, sőt minden diktatúra is élt minden időben ezzel a gyakorlattal, amint arra éppen a közelmúltban mutatott rá egy eszmefuttatás a budapesti rádióban.

Ha az elmondottakat összegezzük, úgy vélem, egyértelmű válasz adható a felvetett kérdésre. A legkényesebb ponton, a vezető pozíciók területén sem történt meg a pártállam hatalomátvételének felszámolása, illetőleg lezárása. (9.)

Egyházunk jelenlegi helyzetéről szólva — s most ezt a kifejezést meglehetősen tágan értem időileg —, beszélni kellene azokról a reformtörekvésekről, amelyek a Dóka-féle Nyílt Levéllel kezdődően (1984) a Testvéri Szóban (1986), a 16 aláírással körlevélben (1987), a Kiáltó Szóban (1989) és az Ordass Lajos Baráti Kör tevékenységében, s nem utolsósorban a Keresztyén Igazság új folyamában kísérhetők nyomon. Ezeknek az ismeretét azonban — úgy gondolom — éppen a Keresztyén Igazság révén feltételezhetem. Talán kevésbé ismertek a külföldön élő testvérek számára az otthoni egyházi légkör közérzeti és hangulati jellemzői, amelyekről bizonyára nem árt néhány szót külön is szólni. Három szóval tudnám érzékeltetni a közhangulatot, amelybe persze belejátszik az otthoni társadalmi-, gazdasági-, politikai helyzet is.

A bizonytalanság az egyik. Túlságosan hosszúra nyúlik az átmeneti időszak, s ebből adódóan még eleven a visszarendeződéstől való félelem, de legalábbis az óvatos kivárás. A már említett "exlex" állapot is feltétlenül közrejátszik ebben.

A rezignáció is széles körben jelentkezik, még az egyébként változásra várók vagy változtatni akarók körében is. A radikális reform-vonal gyengesége, vagyis hogy nincs tömegbázisa, a vezetés (látszólagos) stabilitása sokak szemében reménytelennek mutatja a gyökeres változás esélyét. S ezt a rezignáltságot csak erősítik olyasmik, mint például a MEVISZ által kezdeményezett kerekasztal beszélgetés kudarca vagy a zsinat megkezdésének csak 1991 őszére történt kitűzése.

Mindezek mellett egy nagyfokú érdektelenség is mutatkozik az egyházi közügyek iránt. Ebben engem emlékeztet a helyzetünk a Káldy-időszakra, amikor — kissé leegyszerűsítetten fogalmazva — az volt a jelszó: ti csak dolgozzatok a gyülekezetben, a vezetéshez mi értünk, abba ti ne szóljatok bele. Sikerkült is leszoktatni a lelkeszi kar, a presbiterek és a tisztséget nem viselő gyülekezeti tagok nagy részét is az egyházi közügyekért érzett minden fajta felelősségről. A korábbi idősakkal szembe-

ni különbség természetesen azért észrevehető bizonyos munkaágak elevevnedésében. Ez azonban — megítélésem szerint — elsősorban az általános politikai légkör változásának következménye, s főként nem mond ellent annak a megállapításnak, hogy a közügyek iránti érdeklődés alig-alig látszik.

Mi jellemzi ebben a helyzetben az egyházvezetés magatartását?

Először is az a taktikázás, például a személycserék területén, amiről korábban már szóltam. Emögött persze igazán nem nehéz fölfedezni a hatalom megőrzésére irányuló törekvéseket. A cél eközben nyilvánvalóan: kiépíteni a teljes "hierarchiát", tehát olyan vezető gárdát, amely elismeri a felső vezetést és kész annak elgondolásait végrehajtani. S hogy a személycserék ne terjedjenek ki minden pozícióra, tehát a legfelső vezetésre is, azt szolgálja a kontinuitás gondolatának hangsúlyozása.

Azután — úgy tűnik — nem ért véget még a korábbi időszakból jól ismert kettős nyelv, kétféle beszéd időszaka sem. Más a hazai és más a külföldi közönség számára szánt mondanivaló és annak hangszerelése. Példa lehet erre Az egyházi választásokról című Ev. Élet-cikk (10.), amelynek hangvétele több ponton teljesen az egykori Káldy-cikkekre emlékeztet, s amit nyilván nem tükröznek a külföldi hittestvéreknek szánt nyilatkozatok.

A vezetés részéről vádak is gyakran hangzanak el a radikális reformerekkel szemben. (11.) Az egyik ilyen vád, hogy zsinatot akarnak, s most mégsem vesznek részt az előkészítésben. Pedig ennek nagyon egyszerű a magyarázata. Ha a gyökeres megújulás szorgalmazói úgy vennének részt a zsinat előkészítésében, hogy a legfelső vezetők időileg nem limitálják a maguk pozícióját, akkor a részvétel valójában az ő — reform szempontjából nem hiteles — helyzetüket stabilizálná. Egy másik vád, hogy a radikális reformereknek a kívánatosnak tartott tisztújítás esetére nincs személyi koncepciójuk. Ehhez egyesek még hozzátesszik: nem vagyunk olyan bőviben például a lelkészeknek, hogy egyik napról a másikra ennyi embert nélkülözni tudnánk a szolgálatban. Ami nyilvánvalóan hamis érvelés, hiszen az általános tisztújítás semmiképpen sem jelentené azt, hogy korábbi vezetők más munkakörben nem szolgálhatnának tovább; püspök vagy esperes egyszerű gyülekezeti lelkészként.

Az egész kép, amit az elmondottakkal egyházunk — múltban gyökerező — jelenlegi helyzetéről így felvázolhattam, bizonyára mások számára is meglehetősen lehangoló. Gyors és érdemleges vagy éppen gyökeres változásra alig látszik esély. S ha nem tekintenénk a kézzelfoghatókon túlra, az egyház Urára, akkor nem is élhetne szívünkben igazi reménység egyházunk megújulását illetően. De mert mindenek ellenére reménységgel tekinthetünk Őrá, ezért van értelme gondolkodni és beszélni is a holnapról.

3/ Egyházunk, közelebbről egyházi közéletünk jövőjéről szólna, a hazai beszélgetésekben két jól megkülönböztethető, bár egymással összefüggő kérdéskör vetődött fel újra meg újra: a tisztújítás és a zsinat.

Időben először a zsinat kérdése került felszínre. A történeti hűség kedvéért meg kell említeni, hogy – ismereteim szerint – elsőként Dóka Zoltán hozta szóba a témát még Káldy Zoltán életében, egy – 1987. március 22-én kelt – Nagy Gyulának írt levelében. Ebben új egyházszervezeti forma kialakítását javasolja, majd ezt írja: "Természetesen tudom, hogy ekkora átalakításhoz zsinatra lenne szükség. De miért ne lehetne zsinatot tartani, ha már tudatosodott bennünk egyházunk "gyökeres belső megújulásának" szükségessége? Ma minden tekintetben rendkívüli időköt élünk. Az emberiség alapvető válaszutak, világtörténelmi döntések elé került. A mi egyházi nemzedékünknek is egyre elkerülhetetlenebb lesz önértelmezésünk radikális újragondolása és ebből az alkalmasabb szervezeti felépítés kérdése sem maradhat ki. Minél előbb kezdünk hozzá ehhez az újragondoláshoz – nem várva be a fejlődés kényszerét –, annál jobban, nyugodtabban és hatékonyabban tudnánk dolgozni a jövőnek." (12.) Ugyanezt a gondolatot viszi tovább a déli kerületi püspökválasztással kapcsolatos – 1987. június 30-án kelt – hivatalos beadványban: "Mindezek alapján javaslom, hogy a Kerületi Presbitérium törvényességi óvással szüntesse meg a püspökválasztást és az Országos Elnökség kezdjen előkészületeket zsinat tartására, ahol egyházunk lelki, anyagi és szervezeti életének rendjét a zsinati küldöttek – az evangélium fényénél, az igazság és a szeretet mértéke alatt, egész egyházunk közvéleményét figyelembe véve – átgondolják és új törvényekben rögzítik."

Ezt követte a 16 lelkész által aláírt körlevél 1987 augusztusában, amely a zsinat téma első nyilvános propagálásának tekinthető egyházunk közvéleménye előtt. Ugyanez év októberében a gyenesdiási lelkészkonferencián már az egyházvezetés is – miközben támadja az említett körlevelet – beszél a zsinat szükségességéről, de természetesen úgy, mintha tőle indult volna a kezdeményezés. Ettől fogva egyre többször esik szó hivatalosan is a zsinatról, de a kezdés időpontjaként még hosszabb ideig 1992-t emlegetik. (Ennyire ráérünk?!) Az embernek mindig újra az volt azonban az érzése, hogy a vezetőség csak beszél a zsinatról, de valójában nem akarja, hogy zsinat legyen. Ma már ugyan az 1991 őszi kezdést emlegetik, de többek véleménye szerint még mindig számítani lehet a kezdés késleltetésére, de legalábbis az érdemi munka megindulásának időbeli elcsúszására. Egy biztos, az egyházvezetés részéről nagyfokú taktikázás tapasztalható a zsinattal kapcsolatban, amit például a kezdési időpont hivatalos deklarálásának hiánya, a témák sorrendiségének bizonytalanságban hagyása stb. jelez. Mindez aligha értékelhető másképpen, mint a komoly strukturális változtatások lehető legtávolabbra halasztásának igyekezete a hatalom megőrzésének érdekében. Erre utal az OLBK elnökségének a gyülekezeti előljárókhöz intézett, 1990. szeptember 16-án kelt körlevele is. Ennek végén azt olvassuk: "Hallani olyan véleményeket is, melyek a sorrendiség kérdésében azt az álláspontot képviselik, hogy a területi beosztás kérdése akár a zsinat legvégére, tehát

a 6. évre szorulhat, mert ez nem elsődleges probléma. Úgy gondoljuk, hogy ebben az álláspontban a jelenlegi állapot konzerválására irányuló törekvés is felelhető. Véleményünk az, hogy a területi beosztás tisztázása alapvető fontosságú, mert erre épül az egész egyházi struktúra. Aligha lenne helyes egy egyházi szervezetet úgy felépíteni, hogy az alapokat a legvégén fektetnék le. Az egyháznak ez a kérdés kardinális kérdése, amely természetszerűleg magával hozza a tisztújítás kérdését is, amely aligha látszik megkerülhetőnek..."

Az egyházvezetés említett taktikázását is látva vetődött fel egy idő után több oldalról is az igény, hogy nem is a zsinat megkezdése lenne az elsőrendű feladat, hanem az általános tisztújítás. Ezt az elgondolást három szempont is indokolná. Az egyik, hogy a pártállam hatalomátvétele a vezető pozíciók megszállításával kezdődött, így annak lebontását is ezen a ponton indokolt kezdeni. A másik, hogy a zsinat megkezdésével már mindenképpen szégyenteljesen elkéstünk. Erre utaltam már korábban. A harmadik, hogy a jelenlegi vezetés mellett, a zsinat azonnali összehívása esetén sem lenne garantálva a struktúra gyökeres megújítása. Hiányoznak hozzá ugyanis a személyi feltételek, ill. garanciák. Az egyházvezetés miatt valójában egy szinte megoldhatatlannak tűnő csapdába kerültünk. Természetesen, ha az egyházi vezetőségben lenne legalább annyi önkritika, belátás és elhatározottság, mint volt a pártállam reformkommunistáiban a politika terén, akkor már régen összeülhetett volna a zsinat, s már meg is alkothatott volna egy sor új törvénycikket.

A helyzet kulcsa annyiban mégis az egyházvezetés kezében van, hogy ha "törvényes úton" akarjuk a pártállam hatalomátvételeinek következményeit lebontani, akkor a de facto hivatalban lévő vezetőségnek kell a kezdeményező lépéseket megtenni. Erről is írtunk az országos felügyelőnek címzett levelünkben: "Szeretnénk fölhívni Felügyelő Úr figyelmét arra is, hogy amíg a zsinat össze nem ül... alapvetően csak két lehetőség van: vagy érvényben levőnek tekintjük az E1-t az Ünnepeyles Nyilatkozattal együtt, vagy — közös megállapodással — hallgatólagosan eltekintünk az egész E1 érvényességétől. Mind a két esetben indokolt egy olyan válsághelyzetről beszélni, ami rendkívüli intézkedéseket követel. Ennek áthidalására és a további teendőkre nézve a következőket javasoljuk: a) Felügyelő Úr, illetőleg az egyházi vezetőség hívjon össze egy "válságstábot", amelyben a megújulás radikális szorgalmazói is részt vennének, nemcsak hozzászólási, hanem beleszólási joggal. b) Ez a "válságstáb" dolgozza ki a legfontosabb tennivalók megoldását, a zsinat sürgős összehívásának módzatait. c) A lehető leghamarabb üljön össze a zsinat..." (13.)

Mindehhez kiegészítésként most csak két szempontot tennék hozzá. 1/ Ami a zsinat munkájában a területi beosztás kérdését illeti: történeti szempontok alapján indokolt lenne a régi négy kerület visszaállítása. A közel 40 év azonban úgy megváltoztat-

ta az ország település-struktúráját, s azon belül az evangélikusság létszámát és helyzetét, hogy komolyan fontolóra kellene venni – véleményem szerint – a három kerületet új szervezeti formát. Többek között Jankovits Béla fejtette ki ezt a koncepciót a győr-soproni egyházmegye legutóbbi soproni LMK ülésén. A jelenlegi két kerület mindenképpen rossz, de rossz lenne – szerintem és sokak szerint – az egy püspök, kilenc szuperintendes elgondolás' is. Egyrészt ez teljesen idegen hazai evangélikus hagyományainktól, másrészt továbbéltetné az egyszemélyi diktatórikus vezetés veszélyét. 2/ A választásokkal kapcsolatban: egyrészt feltétlenül szükséges lenne a többfordulós, központi jelöltek nélküli szisztéma bevezetésére. Másrészt helyes lenne – véleményem szerint – az új választásokig hivatalban lévők (egyházmegyei, kerületi és országos tisztségviselők) újraválasztásával kapcsolatos moratórium kimondása például egy ciklusra. De ha ennek akadálya lenne is, nagyon fontos lenne általában minden községi tisztség ciklusos limitálása. (14.)

Záró gondolatként egy valamit szeretnék még elmondani. 1984-ben Dóka Zoltán Nyílt levele jócskán megelőzte a társadalmi-politikai reformfolyamatok kibontakozását Magyarországon. Akkor – talán nem kevesen – azt reméltük, hogy végre lezárulhat az a korszak, amelyben az egyházi – akár pozitív, akár negatív – változások mindig a politikai változások függvényében jelentkeztek, jelentkezhetek. Külső és belső erők és tényezők hatására a Nyílt levéllel kezdődött megújulási folyamat sajnos hamarosan lefékeződött. Így a kétszeri pártállami hatalomátvétel súlyos következményei még ma is terhelik egyházunkat. Hogy túljutunk-e a holtponton, az azon is múlik, – s itt ezt el kell mondanom –, hogy kapunk-e a külföldön élő magyar és nem magyar evangélikusoktól testvéri segítséget. "Példabeszédben" hadd fejezzem ki magamat: Magyarországon nem került volna sor a pártállami struktúra lebontására, ha nem lett volna a reformokra elkötelezett ellenzék. De az ellenzék, amelynek nem volt tömegbázisa, nem lehetett volna tárgyalófél a pártállam emberei, a reformkommunisták számára, ha nem kapott volna külső támogatást. Ha nem álltak volna mögéjük olyanok, akik azt mondják a hivatalos vezetőknek: nincs hitel, nem tárgyalunk veletek, ha ti nem ültök le érdemben tárgyalni az ellenzékkel. S ők leültek... És azután jöttek a reformok... – Sapienti sat! (15.)

A testvéri szeretet és felelősség – nem egyszerűen a "reformerek", hanem a Magyarországi Evangélikus Egyház megújulásának ügye iránt – talán szintén képes ilyen segítségre...

Jegyzetek:

1. Keveházi László: Megteologizált árulás (Ev. Élet, 1984. szept. 2., 3. lap) és Káldy Zoltán: "Ti én örömöm és én koronám" (Ev. Élet, 1984. szept. 16., 1. lap).
2. Keresztyén Igazság új folyam (a továbbiakban: Ker. Ig.) 6. szám, 1990. június, 27-30. lap.
3. Vö. Andorka Rudolf levele a Ker. Ig. szerkesztőihez a folyóirat 1-2/1989. számában megjelent cikkekkel kapcsolatban és Frenki Róbert 1990. c. cikke (Ev. Élet, 1990. jan. 14. 1. lap). Mindketten a pontosítást, ill. a világos megfogalmazást kéri számon az egyházvezetésre vonatkozó mondatokban. Frenkl Róbert egyenesen így ír: "Helyesebb... akár a kritikus mondanivalót, akár az egyetértést tekintve néven nevezni az érintett személyt vagy testületet."
4. Vö. Dóka Zoltán: Summa summarum (Ker. Ig. 1-2/1989. 44-57. lap) c. tanulmánya a 48. lapon.
Utólagos megjegyzés: a tények ismeretében megtévesztőnek kell itélni Szépfalusi István helyzetértékelését a jelöléssel kapcsolatban (Szépfalusi István: A körültekintő, csendes lépések útja, Reformirányzatok a Magyarországi Evangélikus Egyházban, Egyház és Világ, I. évf. 12. sz., 1990. IX. 21. 21-24. lap). Cikkében (23. lap) ezt írja: "A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulása a két pályázó jelöléséhez egyúttal azt is jelentette, hogy az államnak Harmati személye ellen sem volt kifogása." Ez a fogalmazás éppen úgy, mint a 22. lapon A jelölés meglepetést keltezt c. szakasz szövegezése teljesen hangsúlytalaná teszi az állami beavatkozás tényét, nyilvánvalóan Harmati pozíciójának mentése érdekében.
5. Vö. Ker. Ig. 4/1989. sz. 27. lap.
6. Ev. Élet, 1987. nov. 8. 3. lap.
7. Vö. Dokumentumok a Ker. Ig. 6/1990. számában.
8. Nagy Gyula püspök és Karner Ágoston orsz. főtítkárn nyugdíjazása, és legutóbb két teológiai tanár (Vámos József és Nagy István) tartós tanulmányi szabadságra menése (tkp. küldése).
9. Utólagos megjegyzés: A viták során gyakran felmerül ma a vezetőkkel kapcsolatban a legitimitás és a reformhitelesség kérdése. A helyes állásfoglaláshoz — úgy gondolom — két dolgot kell világosan látnunk. 1. A legitimitás csak addig kérdés, amíg nem vezetjük be a "pártállami legitimitás" fogalmát. Ezzel a legitimitással ugyanis rendelkezik jelenlegi egyházvezetésünk. Pontosabban: ezzel a legitimitással rendelkezik a vezetés. Ezt illusztrálja egy sor intézkedésük is. A pártállami legitimitást ugyanis nem teszi kérdésessé a hatályos törvényeknek "szabad", a vezetés érdekének megfe-

TANULMÁNYOK

elő kezelése, amint arra több példát is láttunk az elmúlt hónapokban, években. 2. "Reformhitelessége" viszont nincs a vezetőségnek. Az előzményeket figyelembe véve ugyanis az csak azzal lenne biztosítható, ha saját pozíciójukat is hajlandók lennének "feláldozni" (új választásokat vállalva rendelkezésre bocsátani) a reformok érdekében.

10. Harmati Béla: Az egyházi választásokról, Ev. Élet, 1990. márc. 4. 1. lap.
11. Utólagos megjegyzés: Az egészen primitív vádak itt nem is említettem, hogy ti. a radikális reformerek tulajdonképpen felfordulást, káoszt akarnak előidézni. S azt sem, ami pedig szintén gyakori vád, éspedig, hogy a hatalmat akarják magukhoz ragadni. Ez nyilvánvalóan csak feltételezés, szemben azzal a ténnyel, hogy a vezetők mindeddig hallani sem akartak arról, hogy egy szabad választás számára önként rendelkezésre bocsássák tisztségüket.
12. Ez és a következő idézet Dóka Zoltán engedélyével.
13. Ker. Ig. 6/1990. szám 29. lap.
14. A jelöltek nélküli választási szisztémára id. Magassy Sándortól hallottam a közelmúltban egyháztörténeti példákat a Dunántúli egyházkerület történetéből és Kunoss Jenő volt misszionáriustól mai példákat az észak-amerikai evangélikus egyházak életéből.
15. Utólagos megjegyzés, az előadást követő megbeszélésen említve: Egyházunk közelmúltjából egy negatív és egy pozitív példa kívánczik ide. A negatív: 1984-ben az LVSZ nagygyűlés, ill. az LVSZ végrehajtó bizottsága azzal, hogy nem tűzte napirendre Dóka Zoltán Nyílt levelének tárgyalását, tulajdonképpen cserbenhagyta nemcsak Dókát, de egyházunkat is. — A pozitív: köztudott, hogy 1984 októberében a Dóka elleni fegyelmi leállítását Káldy püspök nem önszántából rendelte el, hanem mert tudomására jutott, hogy a nyugat-német püspöki konferencia mélységesen elítélte eljárását.

ALPÁRNÉ SZÁLA ERZSÉBET

Lyceum Sempronense Hungaricum

1524. október harmincadikán még hódér égette meg Sopron piacán Luther Márton iratait. 1557 őszén azonban a városi polgárság – élén Hummel Kristóf polgármesterrel – megnyitott egy új, több osztályra tervezett iskolát a protestantizmus szellemében tanítandó ifjúság számára Nusser Boldizsár rektor vezetésével. Az alsó osztályokban az elemi tárgyakat, a felsőben pedig a filozófiát, latint, görögöt és a hébert is tanították.

FRIDELIUS János 1682-től 1712-ig volt igazgatója az iskolának, ki szintén itt kezdte tanulmányait, majd disszertációját Wittenbergben készítette 1661-ben. Bartucz Lajos szerint műve igen jelentős, hiszen övé a második antropológia a világon. (Az elsőt Magnus Hundt marburgi filozófus írta 1501-ben.) Fridelius tehát az első magyar antropológus.

DECCARD János Kristóf 1712-től 1740-ig állt az iskola élén. Ő a reáltárgyak fontosságát hangsúlyozta az oktatásban. Az általa 1718-ban elkészített tanterv szerint az iskolának hat osztálya volt, s a felsőbb évfolyamokban filozófiai és teológiai tárgyakat is előadtak. Deccard nagy lelkesedéssel dolgozott Sopron flórájának kutatásán és leírásán is, mint korának egyik legképzettebb botanikusa. Munkatársa volt Loew Károly Frigyes orvos és természettudós, korábban szintén líceumi diák, aki 1738-ban kezdett hozzá "Flora Sempronensis" című munkájának megírásához Deccard Jánossal együtt. Ez lett az első magyar növényenumeráció, mely 1038 növényt sorol fel lelőhelyük megnevezésével együtt.

HAJNÓCZY Dániel volt Deccard utóda a rektorságban. Hajnóczy tantervébe – melyet több mint negyven évig használtak – felvette már az egyetemes és magyar történelmet, az egyetemes és magyar földrajzot, valamint az aritmetikát és a novellae-t, vagyis az újságolvasást. Minden valószínűség szerint Maróthi György (1717–1744) Arithmetica című számtankönyvét használták, amely már magyar nyelven tárgyalja a gyakorlati életben szükséges alapműveleteket, törteket, hármasszabályt és egyenleteket. A teológiai tárgyakon kívül Pufendorf jogi művét és a Wolf-féle filozófiát is előadták.

Egy Orlich Márton nevű diák 1749-ben a győr püspökhöz küldött vádlevelében feljelentette tanárait: "A legszélesebb értelemben tanítanak olyan tudományokat is, melyekre nincsen királyi engedélyük. Nemcsak dialektika fordul elő tantervükben, hanem metaphysika... és oekonomia is, mégpedig... néhány újabb protestáns bölcselőnek, Wolfnak és Leibnitznek dögletes szellemében."

RIBINI János kora egyik legkiválóbb geometriatudósa és térképrajzolója, aki 1747-től 1758-ig volt iskolánk igazgatója. Ribinét Mikoviny Sámuel oktatta matematikára s ajánlotta be a

pozsonyi lelkészhez, Bél Mátyáshoz gyermekei nevelőjéül. Ribini segédkezett a polihisztor tudós "Notitia Hungariae" című művének sajtó alá rendezésében is. Ekkor honosodik meg a pietizmus is a városban. A soproni evangélikus értelmiség, a lelkészek, líceumi tanárok korábban is nagy szerephez jutottak már az európai haladó polgári eszmék meghonosításában. Ez a — nyelvi okokból is kezdettől fogva a német kultúra vonzáskörében megmaradt — hazai lutheranizmus kapcsolatba került a 17. század végén keletkezett, majd a 18. században August Hermann FRANCKE hallei professzor által irányított német pietista mozgalommal. E pietista irányzat a kor polgárságát egyrészt szinte túlhaltott kegyességre, másrészt azonban korszerű pedagógiai módszerek alkalmazására és a gyakorlatias tudomány megteremtésére serkentette. Wittenbergben tanult lelkészeink, orvosaink honosítják meg a pietizmust a 18. század magyarországi evangélikus líceumaiban is, mint például Pozsonyban és Sopronban.

Ennek szellemében munkálkodott a 18. század első felének több jelentős magyar orvosa is, akik szintén a soproni líceum diákjai voltak: itt tanult Gensel János Ádám, aki — többek között — "Alsó-Magyarország járványállapota 1711-1713-ban történeti és meteorológiai megfigyelésekkel együtt" címmel írt tanulmányt. Itt tanult Neuhold János Jakab, aki Nógrád majd Komárom megye tisztiorvosa lett, s "Fundamentomus oktatás miképpen köllések a gyermekkel" című munkáját Sopronban jelentette meg 1736-ban. Lisbezeit Zsigmond György, szintén líceumi diák, wittenbergi tanulmányai után Sopronban a járványok elleni küzdelemben tett sokat városáért.

FARKAS Ádám rektor új tantárgyként beiktatta a természet- és népjogot (ius naturae et gentium). Tanterve, a "Symbola" 1775-ben osztályonként tanítási napokra és órákra bontja le a tananyagot, és megadja a tankönyvek jegyzékét is. Az ő tantervében önállósodik az egyháztörténet és az irodalomtörténet is.

WIETORIS Jonathan 1785-1794 között volt rektora az iskolának. Ő tantervét a Ratio Educationis szellemében készítette. A két felső (prima et secunda) osztályból három évfolyamú líceumot szervezett, melyben külön szaktanára volt a filozófiának, a teológiának és a jogtudománynak. Felismerte az osztálytanítói általános oktatás mellett a szakrendszer értékét is. A líceum másik tanárára, SCHWARTNER Mártonra emlékezve Kis János evangélikus püspök így ír Emlékirataiban: "Az a nevelés és tanításbeli reform, melyet... Locke, Rousseau és Basedow írásai által elkezdett, Sopronban nem soká marada befolyás nélkül..."

A soproni iskolát végzett tanulók tanítók, lelkészek vagy jogászok lettek. A tanítói álláshoz ezidőtájt még semmiféle képesítés nem volt szükséges, legtöbbször a gimnázium néhány osztályát elvégzettek lettek az "oskolamesterek". A jegyzői teendőket is gyakran tanítók látták el... Lelkészek azok lehettek, akik a primát, a legfelső osztályt is elvégezték. A jogászok speciális képzésére a "ius naturae et gentium" című tantárgy szolgált. Ők a gimnázium elvégzése után "patvariára" mentek,

vagy külföldi egyetemeken tanultak tovább. Belőlük lettek később a város életében nagy szerepet játszó városbírók és tanácsosok, mint például Dobner Ábrahám, Wohlmutth János, Artner György, Fabricius Máté, Serpilius János.

A jozefinizmus kezdetétől a reformkor végéig hazánk kulturális életének számos kiválósága nőtt fel a soproni iskola falai között. Innen indult Kis János (1770-1846) költő, Kazinczy barátja, a későbbi evangélikus püspök, Asbóth János, a keszthelyi Georgikon igazgatója, Schedius Lajos esztéta, egyetemi tanár és egyházfelügyelő, valamint Berzsenyi Dániel is.

1790-ben — a magyar kollégiumi nevelés történetében elsőként — Sopronban megalakult egy ifjúsági szervezet Magyar Társaság néven. E diáktársaság tulajdonképpen az első magyar önképzőkör, melynek léte Kis János nevével forrott össze. Raitz Péter professzor elnöklete alatt és Kis János szellemi irányításával a Magyar Társaságban eleven élet folyt. 1804-ben megalakult az iskolai Német Társaság is, majd 1840-ben a Szlovák Társaság. A líceum ifjúságát tehát nem osztották meg nacionalista ellentétek a reformkorban. (A líceum akkori tanulói ifjúsága átlagosan huszonöt vármegyéből érkezett.) A líceumi Magyar Társaság volt Döbrentei Gábor első költői próbálkozásainak is színtere. Soproni diák volt Vajda Péter tanár, lapszerkesztő, a Természet-tudományi Társulat alapító tagja, Balassa János sebész, az első honvédkórház megalapítója, s Székács József, a későbbi püspök is. Az ekkor már országos híróvé vált líceumban tanultak még például: a festő Orlay Petrich Soma, a gyermekgyógyász Schoepf-Merei Ágoston, s a püspökök, lelkészek közül Haubner Máté, Karsay Sándor és Wimmer Ágoston.

A reformkori nemzeti ébredés, a magyarságtudat még a többségben németajkú Sopronban is erősen hatott. A magyar viselet, a magyar zene, a tánc és a magyar nyelv ápolására 1827-ben megalakították a Deákuti Vármegyét, mely a diákság alkotmányos közéletének adott helyet. Ők lettek előfutárai a későbbi város-szépítő és turistaegyesületeknek. Külön diákzenekart, tornaegyesületet, gyorsírókört és diáksegélyező egyesületet is alapítottak. Ez a sajátos diák-"vármegye" 1883-ig élt. A tanítóképzés — a líceum keretén belül — 1829-ben indult meg, majd 1836-ban kátosztályos külön-reáliskolát nyitott a gyülekezet, melynek nagyon jól felszerelt fizikaszertára is volt.

Az 1840-es években jelentős változás történt, mert a zayugróci tanterv Sopron gimnáziumát hatosztályúvá tette. Ehhez járult a líceum két bölcsészeti, két jogi és két teológiai, összesen hatévi tanulmányi ideje. Ezzel az új tantervvel vált egységessé minden evangélikus iskolában a tanítás (hiszen pl. Sopron korábban sem a két Ratio Educationist, sem Schedius Lajos két tantervét nem fogadta el). A humaniorák mellett ekkor már megfelelő súlyt kaptak a reáliák is, s kötelezővé vált a magyar tanítási nyelv.

A soproni líceum ifjúsága élenjárója volt az 1848. márciusától májusáig tartó diákkorradalomnak is. "Reformkivánatok a

soproni evangélikus főiskola történetében" című röpiratukat Tavasi Lajos, az első hazai Tanügyi Kongresszus (1848) életre hívója, az első nevelési folyóirat szerkesztője kifüggesztette a pesti evangélikus iskola diákjai számára. Haubner Máté szuperintendens személyesen igyekezett lecsillapítani a soproni diákokat, ők azonban "Késő válasz a kora megtámadásra" című röpiratukban a püspököt is megtámadták. Müllner Mátyás professzor – akit a diákok "a nemzetőrség kapitányának" választottak – sem tudta megfélemezni a líceumi diákok forradalmi hevét.

A szabadságharc bukása után a korábbi diáklétszámnak csak 35% – a jelentkezett újra tanulásra. Az öt kormánykerületre osztott országban az abszolutisztikus célokat germanizációval és centralizációval akarták elérni. Az új birodalmi iskolareform, az "Entwurf" szellemében történt átszervezés szerint a gimnázium nyolcosztályossá (négy alsó, négy felső) vált, s a teológiát, valamint az akkor alakuló tanítóképző intézetet külön kellett megszervezni. A soproni líceum "Egyházkerületi Főtanoda" néven a dunántúli szüperintendencia kormányzása alá került. (Az első fenntartó a városi tanács volt 1557-1682-ig, majd az egyházközségi konvent 1682-1853-ig.)

Az 1851-es kormányrendelet a soproni líceumot is magániskolának minősítette a többi evangélikus (Kőszeg, Kővágóörs, Sárszentlőrinc, Győr) intézettel együtt, s csak az 1855-ös rendelet helyezte vissza újra a nyilvánosság jogába.

A protestáns iskolák állami segélyezését sem akarta az egyház sokáig igénybe venni. Ennek következményeként a fizetések igen alacsonyak voltak, s a tanári állásokat alig lehetett betölteni. Az 1880-as évek végére szükségszerűvé vált az állami segély elfogadása. Ennek ellenében a kormány a 12 rendes tanár közül ötnak a kinevezési jogát, köztük a mennyiségben és a természetrajzi tanárokat is, magának tartotta fenn.

Az iskola szervezeti életében jelentős változás történt 1892-ben. Különvált az addig közös igazgatás alatt álló két intézmény, a nyolcosztályos főgimnázium és a háromosztályos teológiai intézet. Közös ügyek maradtak: az épület, a tápintézet, az ösztöndíj, a líceumi könyvtár. Ez évtől rendszeresítették a főiskolai orvosi ellátást és az egészségtan tanítását is. 1908-ban azután gazdaságilag is teljesen különvált a tanítóképző, a teológia és a főgimnázium, amely azonban – tekintettel történelmi múltjára – a "líceum" nevet továbbra is megtarthatta. Az intézetek közötti testvéri együttműködés azonban fennmaradt egészen 1948-ig, az iskola államosításáig. Az összetartozás szellemében közösen írták, szerkesztették a "Nyugati örszem" című periodikát, s a tanárok is kiegészítették, helyettesítették egymást a különböző intézményekben.

1917-ben a diákokonthon létesítése ügyében létrejött a Soproni Evangélikus Diákszövetség, amelynek céljai közt szerepelt még a líceumi tanulók egyetemi tanulmányainak támogatása és az alma mater iránti ragaszkodás ápolása is.

TANULMÁNYOK

Az 1934. XI. tc. értelmében végrehajtott középiskolai reform a líceumra is érvényes volt, s így reálgimnáziummá alakult. Az 1948-as államosításkor Berzsenyi Dániel nevét vette fel a gimnázium. Az új típusú négyosztályos gimnáziumban humán és reál tantervű osztályokban folyt a tanítás. A koedukált oktatás 1956-ban kezdődött, majd 1963-tól szakosított tantervű osztályokban folyt tovább az oktatás.

Az a gimnázium, az egykori (s reméljük majdani) líceum a századfordulón és a századelőn is a magyar tudomány számos nagy egyéniségét indította el pályáján. Csak néhányat a legkiválóbbak közül: Petrik Lajos, aki tanulmányai végeztével a kémiai technológia tanára lett, s főleg kerámiakutatásokkal foglalkozott; Mikola Sándor emlékéét őrzi a gimnázium épületének falán olvasható emléktábla. A fizikus-filozófus Mikola 1883-91 között végezte a líceumban tanulmányait, majd a tudományegyetem befejezése után Eötvös Lóránd mellett gyakornokoskodott. Kiváló pedagógus lett: már 1907-ben bevezette a tanulók laboratóriumi fizikai gyakorlatait, és az ehhez szükséges eszközöket gyakran maga készítette el. A líceum egyik legkiválóbb diákja volt egykoron Gombocz Endre botanikus: tanulmányai idején, 1892-től 1900-ig nemcsak mindvégig kitűnő tanuló volt, hanem kiemelkedő önképzőköri munkát is végzett. Nyolcadikos gimnazista korából maradt ránk "Kossuth és a természettudományok" című értekezése. A negyvenoldalmi tanulmányban Kossuthnak a csillagok színváltozásával foglalkozó írását ismerteti részletesen. Berzsenyi Dániel és Kis János püspök mellett az ő emlékéét is emléktábla őrzi az iskola homlokzatán.

Tiszteletre méltó az az igyekezet, ahogyan Sopron polgárai kulturális rangjuk megőrzéséért, a korszerű oktatásért harcoltak századokon keresztül, s harcolnak ma is a megváltozott magyar valóság keretei között egykori iskolájuk visszaállításáért. Csak elismeréssel gondolhatunk azokra az egykori diákokra és városi közösségekre, akik rangjukat régi iskolájukon mérik és ma is vallják: "... minden ismeretet a kor szükségleteire és kívánataira, a jelenlét nemesítésére és a jövő előkészítésére fordítani..." (Kölcsey)

Felhasznált irodalom:

Fabiny Tibor: A soproni evangélikus líceum története.
In.: A soproni líceum. Bp. 1986.

Németh Sámuel: A soproni ev. lyceum történetének egy százada.
(1681-1781) Kézirat.

Payr Sándor: Negyedfélszázados főiskola Sopronban. Sopron, 1907.

LABORCZI ZOLTÁN

A NAGYBARÁTI TALÁLKOZÓ: 1956. augusztus 28-30.

Szerkesztői megjegyzés:

Laborczi Zoltán nyugalmazott evangélikus lelkész magnóra mondta életútjáról és szolgálatáról szóló visszaemlékezéseit "Életem az út vége felől" címen. Mintegy fél évszázaddal ezelőtt Jézus Krisztus engedelmességéről írta teológiai szigorlati dolgozatát. Az ezt követő közel ötven évben egy látszatra szerény, a látványos magasságoktól mentes, de mindvégig hű és hiteles életpályát futott be. Lelkészi szolgálata példázza számunkra a krisztusi engedelmisséget. Reméljük azért, hogy visszaemlékezései hamarosan nyomtatásban is napvilágot láthatnak. A személyes tanúságtételen túl az életpálya megrajzolása értékes egyháztörténeti dokumentum, hiszen hitelesen tudósít a negyvenes évek végén és az ötvenes évek elején a Gyenesdiáson folyó nagyszabású evangélicizációs munkáról, amelyet az állam és az akkori egyházvezetők utasítására 1953-ban hivatalosan megszüntettek. Három évvel később, 1956 nyarán, a politikailag oldottabb légkörben, az evangélicizáció munkásai közül néhányan, akik nemcsak lelkészi szolgatársak, hanem személyes jóbarátok is voltak, Laborczi Zoltán kezdeményezésére találkozóra jönnek össze Nagybaráton. (Ma: Győr-Újbarát) "Észrevételek" címen nyilatkozatot közlő száma közzé (amit majd a Lelkipásztor az évi októberi száma közöl). Hamarosan a defenzívában lévő püspökök is kénytelenek fogadni őket. Pár nappal később kitör a forradalom. A közelmúlt egyháztörténetében egyedülálló, s az akkori egyházvezetést közvetlenül is befolyásoló találkozórdól, s annak következményeiről szól az itt közölt részlet. Bármennyire is történelmietlennek tűnik, az olvasóban önkéntelenül felvetődik a kérdés: mi lett volna, ha nem jön közbe november 4-e?

Sokszor szükséges és tanulságos is, hogy a múlt homályából előhozzunk elfelejtett eseményeket. Ilyen az 1956. évi nyári nagybaráti találkozó. Értékelését és egyháztörténeti jelentőségének megállapítását nem tekinthetem feladatomnak. Csak egyszerűen beszámolok róla.

A találkozóznak voltak előzményei. Általánosságban az egyházunkban több évtizeden át tartó, különböző irányú megújulási folyamatok, főként pedig az, amit összefoglalóan "ébredési mozgalomnak" vagy "evangélicizációs korszaknak" szoktak emlegetni. Ennek az időszaknak kb. 1953-ban végeszakadt. Történeti analó-

giát használva, amikor kinyíltak a recski és hortobágyi internálótáborok kapui, egyházunkban sorra legördültek a "redőnyök". Megszűntek az egyházi megújulás centrumainak tekinthető Belmissziói Otthonok, a különböző konferenciák, a gyülekezeti evangélizációk stb. Az evangélizációs munkásai "diaszpórába" kényszerültek. Ez ennek a munkaközösségi gárdának a szétszórását jelentette.

Mi ennek ellenére igyekeztünk egymással a kapcsolatot tartani. Persze ennek lehetőségei eléggé korlátozottak voltak. Mégis törekedtünk arra, hogy — lehetőleg nyaranta — szűkebb körben találkozassunk egymással. Találkozónk kapcsolatát jelentettek az akkor már nyugalomba kényszerített Turóczy Zoltán püspökkel is. Turóczy — sokak szeretett Zoltán bácsija — a bakonyi tájak nagy ismerője és szerelmese volt. Nagy kirándulásaink során mi is bejártuk vele együtt a Cuha völgyét, bőrig ázva az Ördög-árkot, a Zörög-tetőt stb. Nagyon áldott együttlétek voltak ezek. Hiszen testvéri módon nemcsak egymásról, családi vagy gyülekezeti gondjainkról beszélgettünk, hanem megtárgyalhattuk az aktuális egyházi kérdéseket is. Mindazt, amitől ezekben az esztendőinkben egész népünk, s ezen belül a mi kis evangélikus egyházunk élete is szenvedett.

Am találkozásaink az évek során ritkulni kezdtek. Észrevettük, hogy "illetékes szervek" figyelnek bennünket. Egyik alkalommal feltűnt pl., hogy két-három alak mindig pontosan az általunk eltervezett útvonalon követ bennünket. Amikor pedig a Zörög-tetői kilátó aljában letelepedtünk és falatozni kezdtünk, láttuk, hogy egyikük egy fa mögül fényképezi csoportunkat.

Közben ránk köszöntött az 1956-os esztendő. Ekkor jelentős változások jelei kezdtek mutatkozni népünk életében. Egyre több öszinte megnyilatkozás hangozhatott el s fölébredt a remény, hogy népünk s egyházunk sorsa jobbra fordul. Sokunk szívében ott égett a felelősség egyházi életünk megújulásáért.

Augusztus 4-én, reggeli elcsendesedésem során kaptam az indítást, hogy próbáljam meg egykori munkatársaimat és barátaimat közös elcsendesedésre összehívni. Két ige bátorított és biztított erre. Dániel könyvében olvastam akkor a következő mondatot: "Az én Istenem elküldte angyalát és az bezárta az oroszlánok száját..." (6,23.) Lelki vívódásaim, kísértéseim és próbatételeim során sokszor megajándékoztattam azzal a megerősítéssel adó tapasztalattal, hogy Istennek valóban van hatalma arra, hogy ama "ordító oroszlán" száját becsukja (I. Pét. 5,8.). Ugyanakkor nem egyszer azt is tapasztalhattam, hogy Ő két lábón járó "oroszlánokat" is el tud némitani. Jézus Krisztusnak a halálból való feltámasztása által pedig újra és újra, nehéz körülmények között is megerősített "az Ur munkájában való buzgókodásra" (I. Kor. 15,58.)

"Nem tanácskoznám testtel és vérrel", azon nyomban munkához láttam. Elkezdtam írni a meghívó szövegét. Először csak arra a legszűkebb körre gondoltam a meghívandókat illetően, akikkel időszakonként a bakonyi kirándulásokon voltunk együtt. Végül

úgy láttam, hogy a kört szükséges kibővíteni néhány olyan lelkes meghívásával, akik az elmúlt években különböző munkaterületeken szintén az egyházi megújulás hívei és előmozdítói voltak. A meghívó ez volt:

Kedves Barátaim!

Mindnyájan sokszorosan tapasztaltuk a testvéri találkozások nagy áldását. Nemcsak kedves emlékként őrizzük ezeket, hanem számon tartjuk, mint hitben járásunk és szolgálatunk erőforrásait is. Úgy vélem, velem együtt Ti is minden alkalmat megragadtok az egymással való találkozásra és hajlandók vagytok érte időben, fáradságban és nem utolsósorban pénzben meghozni érte minden áldozatot.

Ez ad számomra erős reménységet, hogy mostani meghívásom nem marad Nálátok visszhangtalan. Szeretettel hívlak Benneteket otthonunkba és gyülekezetünkbe aug. 28-30-ra, hogy három napot Istenünk előtti csendben és egymással való testvéri közösségben tölthessünk el – együtt.

A baráti találkozóra a következő lelkész-testvérek kaptak meghívást: Balikó Zoltán, Csepregi Béla, Danhauser László, Fabiny Tibor, Györy János, Józsa Márton, Kajos János, Kovács Géza, Lupták Gyula, Pröhle Károly, Smidéliusz Ernő, Scholz László, Tekus Ottó, Veöreös Imre, Zászkaliczky Pál.

Megküldöm a találkozó programját is. Nem korlátja akar lenni egyébként kötetlen együttlétünknek, hanem csak kerete, s ha alkalmasnak bizonyul, segítsége. Legfontosabb célunknak azt látom, hogy minél többet legyünk együtt csendben az Ige előtt s az Ige által teremtett csendes "légkörben" minél többet beszéljünk egymással égető kérdéseinkről. A három délelőtti igetanulmányra Veöreös Imrét, a három megbeszélés bevezetésére Józsa Mártont, Kovács Gézát és Csepregi Bélát kértem meg, a délutáni beszélgetések bevezetésére Danhauser Lászlót, Zászkaliczky Pált és Scholz Lászlót. Az esti gyülekezeti igehirdetéseknél mindnyájatok együttes szolgálatát kérem. Beosztását majd itt beszéljük meg.

Tudom, hogy az a pár hét, ami a kitűzött időpontig hátra van, elég kevés ahhoz, hogy ki-ki e meghíváshoz igazítsa programját és munkabeosztását. Hiszem azonban, ha Isten Lelke indította fel szívemet a találkozó meghirdetésére, Ő felindíthatja a Tieteket is arra, hogy a késői meghívás ellenére is eljőjjetek, esetleg szabadság-időtök megszakítása árán is.

Mivel az előkészületek érdekében feltétlenül tudnom kell, hogy számíthatok-e mindnyájatok jövetelére – amit mindenképpen kívánatosnak tartok – arra kérlek Benneteket, hogy levelem érkezete után azonnal közöljétek velem elhatározástokat. Számításom szerint aug. 15-ig a válasz mindenholnan visszaérkezhet.

É L Ő T A N Ú K

A mai két Losung-igével (Dán. 6,23. és I. Kor. 16,13.) mindnyájatokat szeretettel hívlak és várlak testvéretek Jézus Krisztusban.

Nagybarát, 1956. augusztus 4.

Néhány rövid kiegészítés a meghívó levélben felsorolt nevekhez. Nem szerepelt ezek sorában Turóczy Zoltán, az "evangélizációs püspök" és Szabó József volt püspök sem. Turóczyt személyesen kerestem meg győri "száműzetésében" és kértem a tervezett találkozón való részvételre. Ő bölcsőbbnek vélte, ha nem terheli meg együttlétünket személyes jelenlétével, de megígérte, hogy naponként könyörögni fog számunkra a Lélek áldásáért. Szabó József viszont, neve említése nélkül, vállalta az együttlétet.

Úgy véltem, ha egy ilyen találkozás nincs kellő módon előkészítve, könnyen partalanná válik, s bár nagyon hasznos testvéri beszélgetések jöhetnek létre, a problémák megtárgyalásában nem jutunk el igazi mélységekig. Ezért elkészítettem egy programot.

Az együttlét legfontosabb részének az Ige előtti közös elcsendesedést tartottam. Ennek érdekében a korábbi konferenciák jól ismert rendje szerint a napot reggeli áhitattal kezdtük ezen a címen: "Együtt a könyörgésben." A délelőtti időre egy bibliatanulmány került: "Együtt az apostolok tudományában." A következő témakör együttlétünk legfontosabb része volt: "Egyetlen kérdésünk: Jézus Krisztus." Ennek részletei: a/ testvéri kapcsolatainkban, b/ lelkipásztori szolgálatainkban, c/ egyéni és családi életünkben. A délutánokat kötetlen testvéri beszélgetéseknek szántam: "Együtt testvéri beszélgetésben." Az első napon életünkről, a másodikon egyházunk mai szolgálatáról, a harmadik napon pedig legsürgösebb feladatainkról. Külön fontos eseménynek szántam a napok estéjét. Ezt a gyülekezettel való találkozás alkalmaként képzeltem el: "Együtt a gyülekezet közösségében." A nagybaráti gyülekezetben három helyen folyt rendszeres igeszolgálat: Nagybaráton, mint az anyagyülekezetben, Kisbaráthegyen és Ménfőn pedig, mint a filiákban. Tempomunk akkor még csak Barátiban volt, a két filiában az államosított, volt evangélikus iskolában tartottuk az istentiszteleteket. A találkozó idejére tervezett esti istentiszteleteken a jelenlevő lelkészek tartották az igehirdetéseket, éspedig négy-négy lelkész minden alkalommal. A négy "füngens" együtt beszélte meg a közös feladatot. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy az általuk választott textusról négyen mondtak rövid és frappáns igehirdetés-sorozatokat egy vagy másfél óra keretében. Így egy-egy este amolyan "sűrített evangélizáció" volt a gyülekezet számára. Ezek az esték igen jelentős eseményekké váltak mind a gyülekezet, mind a mi számunkra. A gyülekezet nagy lelkesedéssel vett részt ezeken. Zsúfolásig megteltek az istentiszteleti helyek. Együtt volt a gyülekezet apraja-nagyja.

A lelkesedés abban is megmutatkozott, ahogyan a "Baráti találkozóra" összejött vendégeket nap, mint nap minden jóval el-látták. Ennek gondja minden nap annak a gyülekezet-résznek a feladata volt, ahol aznap este éppen az előbb említett szolgál-
latot végeztük. A gyülekezet asszonyai-leányai voltak a vendég-látás háziasszonyai. Példás módon végezték el ezt a szolgálá-
tot. Vendégeink ilyen módon nemcsak az esti alkalmakon talál-
koztak a gyülekezettel, hanem a gyülekezet asszonyainak és le-
ányainak sürgőldését tapasztalhatták a nap folyamán is.

Az előbb vázolt program minél hatékonyabb megvalósítása ér-
dekében az egyes témákhoz előre felkértem egy-egy lelkésztest-
vért. Ezt a program-tervezetet igyekeztünk többé-kevésbé betar-
tani. Bár ahogyan teltek a napok, egyre inkább világossá vált
számunkra, hogy sokrétű beszélgetésünk végül is egy irányba te-
relődik, éspedig az evangélizáció kérdése felé. Ez azért is
érthető, mert a jelenlevők közül kivétel nélkül mindnyájunknak
szívügye volt az evangélizáció. Megbeszéléseinkben először az
evangélizáció elmúlt időszakát tettük őszinte vizsgálat tárgyá-
vá. Majd megpróbáltuk levonni azokat a tanulságokat, amelyek
számunkra a továbbiakban is érvényesek. Igyekeztünk számbavenni
a jövőben előttünk álló feladatokat is. Ugy ítéltük, és talán
nem alaptalanul, hogy egyházunk élete szempontjából nemcsak a
közel múltban volt döntő jelentőségű az ún. evangélizációs kor-
szak, hanem egy megújuló evangélizációnak döntő jelentőségűnek
kell lennie egy megváltozó, új történelmi helyzetben is.

Világossá vált előttünk az is, hogy nem elégedhetünk meg
ezeknek a kérdéseknek magunk között való megbeszélésével. Így
született meg egy közös nyilatkozat gondolata. Ezzel kapcsola-
tosan az volt a közös álláspontunk, hogy nem rejtjük véka alá,
hanem ezt a közösen megszerkesztett nyilatkozatot püspökeink
asztalára tesszük. Ez egyrészt bizonyosága lesz annak, hogy egy-
házunkban nem akarunk zugtevékenységet folytatni. Másrészt pe-
dig ezzel határozottan kifejezésre juttatjuk azt a közös véle-
ményünket, hogy itt nem néhány ember hobbyjáról van szó, hanem
egész egyházunk közös ügyéről.

Egyik éjszaka hárman elkészítettük a nyilatkozat alapszöve-
gét. Másnap, közös megtárgyalása után, elkészült a végleges
szöveg is. Iratunknak ezt a szimplának tűnő címet adtuk: Észre-
vételek. Ezt tizenegyen írtuk alá. Szabó József expüspök neve,
jóllehet teljes mértékben egyetértett nyilatkozatunkkal, közös
megegyezés alapján az aláírók között nem szerepelt. Találkozóink
befejezése után az Észrevételeket a nagybaráti lelkeszi hivatal
iktatott irataként megküldtem mindkét püspöki hivatalba.

ÉSZREVÉTELEK

Néhányan lelkésztestvérek baráti találkozóra jöttünk össze, hogy Isten Igéje mellett elcsendesedve testvéri kapcsolatunkat ápoljuk. Együttlétünkön személyes lelki dolgaink mellett előkerült egyházunk ébresztő szolgálatának néhány kérdése. Ezekre vonatkozó látásunkat az alábbiakban foglaljuk össze és visszük egyházunk vezetősége elé azzal a kéréssel, hogy megfontolás tárgyává tegyék. Kíváncosnak tartjuk, hogy ezek az észrevételeink szélesebb lelkészi közvélemény előtt is építő módon tárgyalassanak.

1. Egyházunk egész életterületén kétségtelenül tapasztalni lehet a korábbi ébresztő szolgálat hitbeli, erkölcsi és anyagi kedvező hatását. Mai egyházi életünk több jó gyümölcse az evangélizáció magvetésének is a beérése.

2. Sajnálatos tényként azonban azt is megállapítjuk, hogy az evangélizáció jó hatásai az utóbbi időben nem jelentkezték olyan mértékben, ahogyan azt várni lehetett volna. Ennek okát a munkások lelki megerőtlenedésében, az ébresztő igehirdetés tartalmi megszegényedésében és az evangélizáció alkalmainak megritkulásában, ill. elmaradásában látjuk. Ez vonta maga után az ébresztő szolgálat megtorpanását és az evangélizáció által régebben megérintett hívek visszaesését. Ez annál nagyobb súllyal esik latba, mert az új történelmi helyzetben az egyháztagság, a gyülekezetek és a közegyház anyagi fenntartása s az egyházban és a világban való keresztyén szolgálat mindinkább a személyes hitbeli döntés függvényévé válik. Éppen ezért újra át kell gondolnunk egyházunk ébresztő szolgálatát.

3. Az evangélizáló igehirdetés tulajdonképpeni célja: a hallgatók hitrejuttatása és a hitben való megtartása. Ezt a célt az ébresztő igehirdetés csak úgy érheti el valósággal, ha a mai embert konkrét helyzetében szólítja meg és elvezeti hétköznapi élete keresztyén folytatására. A mai ember sokféle kérdése is az élő Krisztusnál oldódik meg. Akkor eredményes az igehirdetés, ha az emberi élet kérdéseitől Krisztus-hoz és Krisztussal vissza a mindennapi élet kérdéseéhez vezet. — Ebben a korszerű ébresztő igehirdetésben Isten Igéje minden ember felé fordul s a benne megszólaló törvény és evangélium egyetemes érvényessége nem ismerhet semmiféle kivételt társadalmi, világnézeti, faji és életkorbeli tekintetben. Pál apostollal valljuk: "Mindeneknek köteles vagyok" (Rm. 1,14.). Az egyház igehirdetésének elengedhetetlen velejárója a missziói felelősség.

4. Az evangélizáció nem lehet elszigetelt munkaág az egyház életében, hanem az egyház minden életmegnyilvánulását (kultikus, pásztoroló, katechetikai és háztartási munkáját)

át kell hatnia. Ugyanakkor nem nélkülözheti az ébresztő szolgálat az Istentől sokszorososan megáldott, bevált különleges alkalmakat, amelyeket az Egyezmény biztosít. Ezek között megemlítjük a gyülekezeti evangélizációt, a konferenciákat, a belmissziói telepek szolgálatát, valamint a lelkeszevangélizációt. Van olyan megszünt belmissziói munkaág, melynek szolgálata körébe eső problémák az utóbbi időben társadalmunkat is foglalkoztatják, pl. iszákosmentő misszió. — Őkumenikus kapcsolataink mai intenzitása sok áldással jár gyülekezeteink életében, de önmagunkat károsítanánk meg, ha figyelmünk nem terjedne ki a misszió mai világhelyzetére. Meg kell találnunk azokat a módokat, amelyeken a világmisszió tapasztalatai és eredményei gazdagíthatják gyülekezeti életünket s amelyeken egyházunk missziói felelősségét világperspektívában ébreszthetjük és gyakorolhatjuk.

5. Újszövetségi megalapozású, sokszori tapasztalatunk, hogy a tulajdonképpeni evangélizáció karizmatikus munkások szolgálata. Utat kell tehát nyitnunk arra, hogy az ébresztő igehirdetői adottságok szélesebb körben érvényesülhessenek és gazdagíthassák egyházunk életét: az evangélizáló karizmával megáldott lelkészek mindenütt szolgálhassanak a gyülekezetekben. Módot kell keresnünk a nem-lelkész bizonyosságtevők bekapcsolására is. Az evanstoni gyűlésen is döntően érvényre jutott a világkeresztynységnek az a felismerése, hogy a "laikusok az egyház reprezentánsai a világban". A szolgálat lehetősége nélkül laikusaink hitükben is meglankadnak, amivel egyházunk jelentős építő erőt veszít. Az evangélizáció szolgálatához a munkások időnkénti közös elcsendesedése, szolgálatunk speciális kérdéseivel való foglalkozása is szükséges.

6. Az ébresztő szolgálat összefüggésben van egyházunk egész életével és magatartásával. Felelevenedéséhez és egyházunk megújulásához elengedhetetlenül szükséges egy széleskörű egyházi önvizsgálat, bűnbánattartás és tisztulási folyamat az utóbbi évek hibái tekintetében. Át kell vizsgálnunk egyházunknak a ma kérdéseire adott feleleteit és egész személyi politikáját abban a tekintetben, hogy engedte-e érvényesülni Isten Igéjének egyedül irányadó szempontjait. Fel kell tárnunk, hogy idegen szempontok előtérbe helyezése, Isten igéjével való elegyítése és az Igének hamis alkalmazása mely pontokon történt. Ennek elvégzésére sürget, hogy egyházunk szava sok helyen elveszítette hitelét népünk körében, ugyanakkor pedig a gyülekezetek leghűségesebb rétegeiben mély sóvárgás él az erőteljes, tiszta evangélium után.

7. Az általános egyházi önvizsgálat köréből most csak az ébredést megerősítő hibáinkat próbáljuk konkretizálni. Megalázkodva vettük számba a magunk mulasztásait: az evangélizáló igehirdetés sablonizálódott, nem törekedett eléggé

aktualitásra, mert nem vette kellő figyelembe, hogy az örök evangéliumot megváltozott körülmények között élő embereknek kell hirdetni. Az ébredéstől megérintett híveinket elhanyagoltuk és ébresztő szolgálatunkat könnyen feladtuk. — Sajnálatosnak és károsnak ítéljük az evangélikázció körén belül azt a próbálkozást, amely az Ige üzenetéből mindig csak azt a részletet hirdeti, amely az ún. "vonalas" sémába belefér. — A magunk mulasztásainak elismerése mellett testvéri szívvel kérjük az egyház vezetőségét, hogy vegye számba az e téren elkövetett hibáit. Mi úgy látjuk, hogy nem küzdött eléggé az evangélikázció fenntartásáért, többször indokolatlanul megbélyegezte, politikailag diszkvalifikálta, intézkedéseivel akadályozta ezt a szolgálatot. — Lelkiismeretünkre nehezedik az a felismerés, hogy az ébresztő szolgálat ügye nem egy egyházi csoport ügye, hanem világszerte a Szentlélek Úristen nyilvánvaló munkája. Egész egyházi szolgálatunk — a magunké éppen úgy, mint vezetőinké — eredménytelenné válhatik, mi pedig Isten ítélete alá kerülhetünk, ha nem szánjuk oda magunkat a Szentlélek eszközeiül, sőt Ellene harcolóknak is találtatunk.

Befejezésül nem hallgathatjuk el, hogy féltő aggodalmaink közepette is tele van a szívünk hálaadással Isten iránt, aki a jelen időben is sok jeltől kísértén viszi előre a lelkiébredés ügyét. Ez a látás bátorít bennünket arra, hogy az ébresztő szolgálat feladatait egyházunk előtt felvessük és megoldásukon fáradozzunk.

Nagybarát, 1956. aug. 28-30.

A l á í r á s o k :

Csepregi Béla, Danhauser László, dr. Fabiny Tibor,
Józsa Márton, Kajos János, Kovács Géza, Laborczi Zoltán,
Lupták Gyula, Smidéliusz Ernő, Veöreös Imre, Zászkaliczky Pál.

Tárgyalás a forradalom küszöbén

Az egyházvezetőség, a változást jelző politikai időjárás fenyegető viharfellegei láttán, 1956 szeptemberére kitűzte az őszi lelkészkonferenciákat. A nagybaráti találkozó résztvevői megállapodtunk abban, hogy az észrevételeket magunkkal visszük ezekre a konferenciákra s ott a lelkészi kar széles nyilvánossága előtt is közismertté tesszük. Erre a lépésre azért volt szükség, mert az akkori egyházi viszonyok között, iratunk megismertetése számára ez látszott egyetlen reális útnak. Az volt a közösen szerzett tapasztalatunk, hogy akármelyik lelkészkon-

É L Ő T A N Ú K

ferencián került felolvasásra, mindenütt megértő és egyetértő fogadtatásra talált a lelkészek részéről.

Dezséry és Vető püspökök is reagáltak az Észrevételekre. Elfogadták javaslatunkat, hogy velük együtt próbáljuk meg az evangélizáció kérdéskörét megbeszélni. Az aláírókkal és még néhány általuk meghívott lelkésszel ki is tűzték a tárgyalás időpontját, mégpedig 1956. október 19-re déli 12 órára. Helyszínként az Üllői ú. 24-ben az Egyetemes Tanácsstermet jelölték meg. E tárgyaláson a nagybaráti találkozó résztvevői kivétel nélkül jelen voltak. Gondosan megfogalmazott javaslatokkal érkezünk a tárgyalásra. Ezt aznap délelőtt külön együttlétünkön készítettük el. Megkísérlem javaslataink rövid összefoglalását.

Meggyőződésünk, hogy evangélikus egyházunkban gyökeres megújulásra van szükség. Tudatában vagyunk annak, hogy ezt a megújulást egyedül a Szentlélek végezheti el az evangélium által. Ezért legfőbb feladatunk az érte való imádkozás. Ezt tettük Nagybaráton is az Észrevételek megfogalmazása során. Ugyanakkor teljes szívvel odaszánjuk magunkat a Szentlélek eszközei gyanánt ennek a megújulásnak a szolgálatára. Ebben alapmagatartásunk az őszinte bűnbánat, egyetlen erőforrásunk pedig a Jézus Krisztusban elnyert kegyelem. Erre hívunk és kérünk mindenkit, különösen pedig vezetőinket.

Úgy látjuk, hogy a megújulás szolgálatában különleges jelentősége van az evangélizációnak. Az erről való tárgyalás során — az Észrevételekben foglaltakon túl — az alábbiakat terjesztjük elő:

- a/ A megbélyegzett evangélizáció "rehabilitálása".
- b/ Egyházunk missziói feladatainak újragondolása.
- c/ Dec. elején Fótón az evangélizáció ügyében konferencia.
- d/ A Belmissziói Otthonok megszüntetett munkáinak újraindítása.
- e/ Egyházunkban személyi kérdések rendezése, méltánytalanul félreállítottak szolgálatba visszahelyezése.
- f/ Külmissziói kapcsolataink újrafelvétele.

A felsorolt témákat a tárgyalás elején Veöreös Imre, az ő szolgálat miatti eltávozása után pedig Zászkaliczky Pál terjesztette elő.

Néhány mondat magáról a tárgyalásról is idekiváncozik. Ennek első fele nagyon feszült légkörben folyt. Ennek legfőbb oka, hogy püspökeink a részünkről elhangzó kritikai megjegyzésekre elhárító módon nyilatkoztak. Mi az Észrevételeinkben is komoly önvizsgálatot gyakoroltunk. Azt reméltük, hogy tárgyalásunk során püspökeink részéről is ezzel találkozunk. Ez a feltételezésünk nem vált valóra. A kialakult helyzetet egy epizód felidézésével szeretném jellemezni. A tárgyalás talán legkritikusabb

pontján előkerült a közismert Ludas Matyi c. hetilap is. Ezt úti olvasmányként vettem meg a győri pályaudvaron. Mikor azt tapasztaltuk, hogy tárgyaló partnereink őszinte beismerő megnyilatkozások nélkül csak ígéretnek és különböző programokat tesznek az asztalra, eszembe jutott az imént említett lap egy érdekes ábrája. Elővettem aktatászkámból és letettem püspökeink elé. A kép egy kéményseprőt ábrázolt, aki üres, fehér lapot tartott a kezében. A kép alatt az akkori politikai hatalmasságok magatartására utaló cím állt: "Tiszta lapot kezdünk!" A tiszta lapon persze a kéményseprő kormos kezének nyomai ékteleltek. Csendben csak annyit mondtam ehhez: Az egyházban igazán arra van szükség, hogy tiszta lapot kezdjünk. De ehhez mindazoknak, akik ezt a tiszta lapot szeretnék megírni, előbb meg kell mosakodniuk. A mi problémánk lényegében véve mindig ennél a megtisztulásnál kezdődik. Dezséry László erre nagyon méltatlankodó hangon a szemünkre vetette: Ti bennünket térdre akartok kényszeríteni! Mire ezt válaszoltam: Nem akarunk senkit se térdre kényszeríteni. Csak arra kérünk Benneteket, hogy térdeljetek mellénk!

A tárgyalás feszültsége talán ezen a ponton oldódott egy kicsit s egyetértőbben folytattuk tovább a beszélgetést. Ennek köszönhetően néhány megállapodás is született. Ezek között a legjelentősebbnek tűnt egy evangélizációs munkabizottság létrehozása. Kitűzött feladata: az evangélizáció kérdéskörének átgondolása és újra induló egyházi életünkben munkaprogramjának elkészítése.

Sajnos az 1956. nov. 4-e után bekövetkezett történelmi, és ennek függvényében egyháztörténelmi események mindezt már nem tették lehetővé. Az az államilag irányított egyházvezetőség, amelyik akkor velünk ilyen megállapodásokat kötött, részint lelépett a porondról — itt Dezséry Lászlóra gondolok — részint Vető Lajos személyében később tovább egzisztált, mindezt egyszerűen eltemette. A megállapodásokat, és a megújuló evangélizációs mozgalom kibontakozását elfújta történelmünk újabb viharra.

Epilógus.

A nagybaráti találkozó, ill. az ott született észrevételek történetével kapcsolatban röviden szólnom kell "hivatalos értékeléséről" is.

Az észrevételeket Dezséry László az 1956. szept. 11-14-i II. számú fői konferencián még elismerően emlegette. (Lásd Ordass: Önéletrajzi írások /folytatás/ 544. lapon.) Később ez az értékelés megváltozott. Turóczy Zoltán, majd Ordass Lajos újabb félreállítás után, egyházunk akkori vezetői átvették az 1956-os események pártpolitikai értékelését. Erről tanúskodik a Sajtósztályunk kiadásában 1976-ban megjelent D. Dr. Ottlyk Ernő:

Az evangélikus egyház útja a szocializmusban c. könyve is. A benne foglaltakért O. Káldy Zoltán vállalta a felelősséget. Ő volt a felelős kiadó s ő írta a könyv előszavát is. Ebben többek között ez olvasható: "... Sajnos, elég nagy egyházi réteg teológiai-hitbeli érvekbe öltöztette visszahúzó politikai nézeteit és úgy akadályozta egyházunkat a jó út megtalálásában... Isten azonban azokat igazolta, akik vállalták az új társadalmi rendet és azért fáradoztak, hogy egyházunk megtalálja helyét és szolgálatát abban." A könyv céljáról és tartalmának értékeléséről a következőket írja: "Ez a mű nemcsak azért készült, hogy számos dokumentum a könyvben is rögzíthessék az utókor számára is, hanem sokkal inkább azért, hogy a gyülekezetek tagjaiban segítse a tisztánlátást és egyházunk diakoniai útját a szocializmusban... Ottlyk Ernő lelkiismeretesen törekedett a tények és összefüggések feltárására..."

E Káldy püspök által hitelesnek minősített könyvben a szerző műve IX. fejezetében azzal is foglalkozik "Ami 1956 őszén történt" (I. m. 102. o.-tól.) Itt és a következő fejezetekben tükröződik a szolgai módon átvett "hivatalos szemlélet". Káldy Zoltán, akkor még pécsi lelkész és a Tolna-baranyai Egyházmegye esperese idézi Horváth Jánosnak, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének megállapítását, amely szerint, ami 1956-ban és utána történt az evangélikus egyházban, az ellenforradalom volt. (I. m. 113. o.)

Mind erről azért vagyok kénytelen szót ejteni, mert az említett mű az evangélizációval és a nagybaráti találkozóval is foglalkozik.

Az evangélizációval kapcsolatban kiemelten megállapítja: "... alapvető különbség volt utunk teológiája és az evangélizáció között." Majd így folytatja: "... A befelé forduló és az egyház vagy a keresztyén ember belső életére visszavonuló irányzat az erősödő faszizmus éveiben alakult ki (sic!)... Ekkor még mindig sokan voltak, akik hittek abban, hogy az evangélizáció alkalmas egész evangélikus egyházunk útbaigazítására. Lépcséről-lépésre kellett bizonyítani a lelkészi karnak és a gyülekezeteknek, hogy a korábbi idők szellemi tápláléka alkalmatlan arra, hogy vezérerővé váljék..." (I. m. 78-79. o.)

A nagybaráti találkozóval a már említett 1956-os fejezetben találkozunk: "Az első általános bírálat az EVANGÉLIZÁCIÓ oldaláról jött. Tizenegy lelkész aláírásával publikálták véleményüket, amely nemcsak az evangélizáció visszaállítását igényelte, hanem egyházunk teológiájának, sőt személyi politikájának is a revízióját." Itt a szerző szó szerint idézi az Észrevételek 6. pontját (L. ott.), majd így folytatja: "A hangvétel erőssé válik, amikor nem mutat megértést az igehirdetés jelen felé irányuló célkitűzéseit illetően." E véleményének bizonyítására az Észrevételek 7. pontjának egy mondata következik: "Sajnálatosnak és károsnak tekintjük az evangélizáció körén belül azt a próbálkozást, amely az Ige üzenetéből mindig csak azt a részletet hirdeti, amely az ún. "vonalas" sémába belefér."

Ehhez az idézethez Ottlyk hozzáfűz egy figyelemre méltó megállapítást: "Ez a bírálát elsősorban Káldy Zoltán esperesnek szól." (E közlésének forrását nem jelöli meg.) E témával foglalkozó szakaszt a következő mondat zárja le: "Ez ... nem ért fel mindazzal a tanítással, amelyet a jelennek szóló igehirdetés, a konkrét igehirdetés, az eligazító igehirdetés, a prófétai igehirdetés tekintetében egyházunk legjobbjai korábban kifejtettek." (I. m. 104. o.)

Még egy négyszemközti beszélgetést kell megemlítenem Káldy Zoltán püspökkel. Annak idején évfolyamtársak voltunk a soproni Teológián s kilenced magunkkal együtt szentelt lelkésszé benünket Kapi Béla püspök az ottani templomunkban. Ez a beszélgetés fájdalmas emlék számomra. Legszívesebben, magamba temetvén, nem is szólnék róla. Csak annyit idézek fel belőle, ami mostani visszaemlékezésem tárgyára vonatkozik.

Véletlenül összetalálkoztam a hivatalából éppen kilépő püspökkel. Miután kiderült, hogy nem ül autóba, hanem gyalog teszi meg az utat a Deák-térig, csatlakoztam hozzá és elkísértem. Beszélgetésünk miatt szomorú úttá vált ez a számomra. Még végig sem értünk a Puskin utcán, előhozta a nagybaráti találkozót, az Észrevételeket és az 1956. szept. 25-28-i főtí lelkészkonferenciát. Ennek a konferenciának, mint esperes ő volt a megbízott vezetője s a résztvevőknek én olvastam fel közös nagybaráti nyilatkozatunkat. Egyre ingerültebben fejtette ki véleményét. Mire a Deák-téri templom oldalához értünk, csendes, de határozott megjegyzéseim egészen kiharították a sodrából. Szembefordult velem s itt nem közölhető kifejezések kíséretében "egyházunk "sírásóinak" minősítette az észrevételek aláíróit és még néhány, korábban Budapestről eltávolított lelkész-kollégánkat, akiket név szerint is felsorolt. Ez a beszélgetés 1969-ben történt.

Mai reflexió.

Egy még élő "sírásóként", a történelem majdnem három és fél évtizedes homokja alól kihantoltam a nagybaráti találkozót és vele kapcsolatos emlékeimet. Szeretném remélni, hogy ennek az "exhumálásnak" éppen ma vannak idősek és fiatalok, vezetők és vezetettek számára megszívlelendő tanulságai. Historia est magistra vitae: a történelem az élet tanítómestere. Az egyháztörténelem is. Persze csak az igaz és meg nem hamisított történelem. Az egyházban azonban bármily hasznos is ez a rómaiaktól örökölt bölcsesség, sokkal többre van szükség ennél. Erről a többről hadd mondjak még néhány mondatot.

Végső soron számunkra egyetlen igazán jelentős és tanulságos történelem van: "Isten történelme" értünk és velünk. Erről egyedül a teljes Biblia tanúskodik. Az Oszövetség első mondatától az Újszövetség utolsó mondatáig erről van szó. Isten szeretetének ez a "történelme", Izráel népének történetébe ágyazva,

Jézus Krisztus születésében, csodálatos életében és áldozati halálában érte el csúcspontját, beteljesedését, "amikor eljött az idő teljessége" (Gal. 4,4.). Az Ő halálából való feltámadása által pedig Isten szeretetének ez a története – a Szentlélek erejében az egyház életével és szolgálatával – kitörölhetetlen része lett a népek történetének az idők végezetéig.

Így vált az Isten boldogságnak tűnő és megütközést okozó szeretete (I. Kor. 1,23.) örökre legyőzhetetlenné. Kiszabadult a "történelem fogságából" és így lett minden nemzedék számára szüntelen időszerűvé, sőt a múlt emberi történelemben örök jelelenné, örök "praesens"-é. Ő szüntelenül azt cselekszi, amivel kezdte: megtérésre hív (I. Móz. 3,9. – Mk. 1,14.), hogy beteg életünket kegyelme erejével meggyógyítsa és megújítsa. Ezt a megtérésre és helyreállításra hívó szót Isten népének nemcsak hirdetni kell, hanem elsősorban neki kell meghallania. Csak egy Urához újra és újra megtérő, bűneit őszintén megbánó és kegyelemben részesült, Isten által (és nem önmaga által /!/) "feloldozott" egyház végezheti el a népek között Urától rábízott szolgálatát.

Mindezt pedig különösképpen is megszíveleendőnek tartom ma evangélikus egyházunk számára. Éppen nekünk kellene most legjobban nemcsak tudnunk, hanem megélnünk, hogy az egyházban minden megújulás és ebből fakadó szolgálat a megtérés komolyan végtelével kezdődik. Hiszen a reformáció is ezzel kezdődött el. "Amikor Urunk és Mesterünk Jézus Krisztus azt mondja: Térjetek meg stb., azt akarta, hogy a hívők egész élete megtérés legyen." (Luther 95. tételének 1. pontja.)

Egy ránk kényszerített helyzet súlyos nemzeti és egyházi tévelygései után, népünk ma benne él történelmének új, sok fájdalommal vajúdással járó korszakában. Eközben egyházunkban örvendezünk a szolgálatok bővülő lehetőségein. Lent és fent (ha egyáltalán van ilyen az egyházban?!) emlegetjük a megújulás szükségességét is. Nem felejtkezünk-e meg arról, hogy hol kezdődik mindez? "Mint hogy irgalmat nyertünk" – Pál apostol szavaival idézve – nekünk is le kell mondanunk a szegény takargatásáról" (II. Kor. 4,1-2. Károli szerint), őszintén beismerve múltunk egyéni és közös, súlyos bűneit. Csak így léphetünk rá arra az útra, amelyre Urunk minden időben, ma pedig különösképpen is hívja tanítványait. Mivel pedig egyedül Ő adhat népének megtérést és bűnbocsánatot (Csel 5,31.), a legelső és legfontosabb feladatunk ma is: a könyörgés ezért. Segítsen ebben bennünket reformátori eleink egy kevésbé ismert, de ma is időszerű éneke:

<p>1. Jézus Krisztus, egy Mesterünk
Mennyei szent bölcsességünk
És nekünk bizonyos üdvösségünk!</p>	<p>3. Mi szívünket megújítsa,
És sebeinket gyógyítsa:
Bűnös életünket megjobbítsa!</p>
<p>2. Mostan néked mi könyörgünk,
Szent nevedért esedezünk:
A te Szentlélkedet adjad nekünk!</p>	<p>4. Munkáinkat megszentelje,
Bennünk a hitet nevelje,
Utunkat hazánkba vezérelje!</p>
5. Plántáljon nagy egyességet,
Igaz és szent szeretetet,
S szívünkbe isteni szent fájlalmat. Ff. 366. 41

Tekus Ottó ig. lelkésznek

Érkezett: 1990. március 7.

Győr

Kedves Ottó Bátyám!

Sok levélre kell válaszolnom, akár luxusnak is felfogható, hogy olyan levél kapcsán is írok, amely közvetlenül nem nekem szól, bár hivatalból két testületben is foglalkoznom kellett vele. Eddig ezért nem írhattam, nem előzhettem meg az Egyházi Bíróság döntését.

Levelem célja, ha még ez egyáltalán elképzelhető, megnyerni Téged minimum egy lehetséges előítéletmentes dialógusnak, maximum, hogy nagy tekintéllyel ne egy számomra egyre rejtélyesebb elképzelést, melyből csak a tagadás a kézzelfogható, hanem az egyház építését szolgáljad. Egyre jobban érzem, értem ugyanis, hogy valami ádáz küzdelem folyik az egyházban a lelkészek között és ahogy próbáljuk Isten segítségével a történelmi körülmények által teremtett helyzet lehetőségeivel élve lebontani a múlt terheit, építeni az újat; a küzdelem egyre indulatosabbá, elszántabbá válik. Erre nincs más magyarázat, minthogy a lelkészek számára ma az igazi gondot nem a megnyílt lehetőségek tartalommal való megtöltése, évtizedes mulasztások felszámolása jelenti, hanem egy vagy több másik lelkész személye. A megújulást egy-egy püspök, esperes, teológiai tanár, gyülekezeti lelkész meghurcolása, megbélyegzése jelentené, akik – e felfogás szerint – kiszolgálták a múltat.

Ezért elfogadhatatlan a kontinuitás, hiszen minden újabb lépés a kibontakozás útján csapás ennek a "személyi koncekvenciák"-ban programot látó "konceptió"-nak. Ezért süllyednek kiváló felkészültségű evangélikus lelkészek szellemileg olyan mélyre, hogy olyan levelet írnak az esperesi értekezletnek vagy az Egyházi Bíróságnak, mint amelyet Ti írtatok. Még vitatni sincs kedvem. Nem éri el azt a színvonalat. Nem is érheti el, nem Ti tehettek róla, hisz mint tisztességes emberek, szeretnének objektívek lenni akkor, amikor negatív előjelű szubjektivitásról van szó.

Döntések el végre. Egyszerűbb lenne közzétenni egy listát, kik menjenek el az egyházból, hogy Ti meg legyetek elégedve, azután kiderül, hogy mekkora híveitek tábora. Nekem, mint országos felügyelőnek előbb-utóbb kötelességem megkísérelni a normális életet helyreállítani mindenütt. Az egyház nem lehet a lelkészek harci terepe. A nem lelkészek, a hívek növekvő nemtetszéssel figyelik a csatát.

A püspökválasztásról csak annyit. Milyen törvény alapján tartjátok törvénytelennek? Annak alapján, amelyet egészében tagadtok? Nem képtelenség ez? Nem a közakaratot felismerve, elfo-

DOKUMENTUMOK

gadva kérte a püspök nyugdíjazását? Nem volt korrekt a válasz-tás? Nem azért támadtok elkésve, mert biztatok a bojkott sike-reben? Nem arról van-e szó, hogy a többség most már ismételen másként szavaz, mint ahogy Ti szeretnétek? — A megújulásnak ke-vés köze van a törvényhez.

Kedves Ottó Bátyám! Nem vagyok a kollektív bűnbánat, az ösz-szesmosott felelősség híve. De azt sem hiszem, hogy a lelkeszek, akár a püspökök jókedvükből szolgálták (ki) a rendszert. Az is biztos, hogy mindenkinek van sara, kár ezt egymásra dobálni. Egy sebtében összehívott zsinat nem vezetne sehová. Magam több-bek között éppen azért vagyok a 91-es összehívás mellett, mert szeretném remélni, hogy olyan lesz a zsinat személyi összetéte-le, amely reményt ad a jó döntésekre. Ittész János korrekten elmondta Kőbányán, ő azért is szorgalmazta a zsinat azonnali összehívását, hogy az elrendelje az általános tisztújítást, il-letve a területrendezést. Az eddigi választások eredménye jól mutatja, hogy egy azonnal összeülő zsinat nem a Ti elképzelése-tek szerint döntene. Ha az lenne az általatok állandóan táma-dott vezetés célja, hogy Titeket lejárasson, éppenséggel azon-nal össze kellene hívni a zsinatot, megerősíteni a területi rendet és a személyeket és elnapolni 91-re a többit. Ez azon-ban éppúgy nem szolgálná az egyház érdekét, mint a Ti akciótok.

Próbálj segíteni — nem elvtelenül, egyfajta, a további együttmunkálkodást lehetővé tevő konszenzusban. Tisztességesen előkészített — nem a kőbányai találkozók módján — megbeszélésre nyitott vagyok, sőt igénylem. Szívesen elmondanám további gon-dolataimat, hátha megelőzhető a nagyobb baj. Magam biztosan igénylem a zsinaton vagy utána az újabb megmérettetést.

Szeretettel:

Dr. Frenkl Róbert

Közöljük dr. Frenkl Róbert országos felügyelő és Tekus Ottó győri ig. lelkész 1990 márciusában kelt levélváltását. Dr. Frenkl Róbert kérésére következő megjegyzéseit tesszük közzé:

"1. A nyilvánosság fontosságának prioritása természetessé tette számomra a hozzájárulást Tekus Ottóhoz írt levelem közlé-séhez. Meg kell azonban jegyeznem, hogy a levél mondanivalója — bár önmagában is vállalom — igazán az 1990 tavaszán folytatott levelezésem — Ittész Gáborral, id. Magassy Sándorral és Tekus Ottóval — egészében érthető.

2. A levélváltás utáni személyes találkozásunkon, mondani-valómat fenntartva, megkövettem Tekus Ottót, amennyiben levelem helyenkénti hangvétele bántotta volna.

Budapest, 1990. október 8."

DR. FRENKL RÓBERT
országos felügyelő úrnak

Budapest

Kedves Robi!

Mindig a legolcsóbb dolog volt félremagyarázni az ellenfél szándékait és torzító fényben lehetetlenné tenni őt. Ilyen a Te kísérleted is a leveledben megfogalmazott feltételezésekkel.

Mi sem püspököt sem mást, még országos felügyelőt sem akarunk a múltjáért meghurcolni és megbélyegezni. Nincs listánk arról, hogy "kik menjenek el az egyházból". Egyet szeretnénk: egyházhoz méltóan befejezni egy korszakot, amely az egyezményekkel 1948-ban kezdődött, amelynek különböző nevekkkel fémjelvezhető korszakai voltak, és amely — íme, milyen frissen meghúzható egy határvonal! — az egyezmények felbontásával véget ért. De véget ért-e Benned?

A tekintélyelvi rendőrszerep köteleességszerű felvállalását jelzed leveledben. Az Evangélikus Élet — egyházi hivatalosunk — változatlanul tudja, hogy legfőbb kötelességének akkor tesz eleget, ha szócsöve az egyházi vezetőségnek. Az esperesi kar — Dezséry-Vető-Káldy-Ottlyk-Nagy Gyula után — a Frenkl-Harmati kettős karmesteri pálcájának enged. Mindig is engedett. Ordasst elítélte, Káldynak parancsa szerint szavazott. Miért ne folytathatná tovább is ezt a kifizetődő mesterséget? Hivatalban maradhat. Ne tekintsd nagy értéknek ezt a szavazógépet. Felhíborodtak levelünkön, mert a néhai ÁEH-nak elkötelezett embereket véltük felismerni az asztal körül. Te is azzá lettél a Testvéri szó vállán. Vagy azt állítanád, hogy Te mondtad meg Miklós Imrének, mit vársz Te az ÁEH-tól?

Hadd ismételjem: senkit nem akarunk megbélyegezni. Valóban mind sárosak vagyunk, egyiknek a marka, másiknak a szája, ismét másiknak a kabátja, vagy a cipője. Azért van különbség!

Biztos, hogy a legtöbben nem jókedvükből szolgálták ki a rendszert. De a szép az lett volna, ha előbb Dezséry, aztán vető, vagy talán Káldy, hogy csak a "nagyok" nevét említsem, egyik a másik után lehetetlenültek volna, mert eljutottak egy pontra, ahol a feléjük irányuló állami igénynek nem tudtak, nem akartak, képtelenek voltak eleget tenni. Nem kellett volna mindegyiknek mártírrá lenni, csak félreállítottnak, aki után más jön, de az sem az ÁEH által megálmódott püspök, esperes stb. lett volna. Ez lett volna a szép. Az egyház életét elrohasztó téveszme így fogalmazódott meg: "jobb, ha én az egyház érdekében a helyemen maradok".

DOKUMENTUMOK

A "csendes többség" bűne meg az volt, hogy hallgatott. Ez a Te többséged, Robi, nem a Dókáé. Ez a többség a hallgatásával asszisztált. És szavaz, ahogy a hatalom kívánja tőle. Ezért nem kudarc, hanem óriási siker az, hogy a "püspökválasztás vagy zsinat" kérdésben a 137-ből 40 gyülekezet talpra állt. Meg kell írnom Neked, amit Szebik Imrének megírtam, nagyon sajnálom, hogy az ő személyét éri eközben bánthatom.

Harmati püspöknek írt válaszukban indokoltuk, hogy miért tartjuk a zsinat most és nem később történő összehívását, a cenzúra valóban keresztyén módon történő meghúzását elkerülhetetlenül szükségesnek. Újra leírom itt: Nagy Gyula a félelmei miatt nem tudott a görcseitől szabadulni, Harmati Béla éveken át asszisztált neki csendesen, s most, hogy Nagy Gyula elment, mert már egy éve egyre ment, Ti ketten veszitek át a szerepét?

Eredménytelen leveleket írni luxus. Én remélem, hogy ez a levélváltás nem bizonyul luxusnak, s akkor találkozunk 1990-ben, a zsinat megnyitásán, amely igazi ünnepélyes szép nyilatkozatban leteszi a ránk nehezedő múlt terhét és új útra indul.

Szeretettel:

Győr, 1990. március 23.

TEKUS OTTÓ

SZÉLJEGYZETEK

AGGÁLYOK EGY BÍRÓSÁGI ÍTÉLETTEL KAPCSOLATBAN

A Déli Evangélikus Egyházkerület Püspöki Hivatalából 1990. május 15-i keltezéssel, 151-1/1990. számmal jelzett ajánlott levél indult útjára, melyet dr. Sólyom Jenő kerületi felügyelő és Tábornoky László kerületi főjegyző írt alá, s mely egy lelkészársunkkal közli, hogy fegyelmi eljárás indult ellene

"a kerület püspökéhez írott 1990. április 6-án kelt és ugyanezen a napon az egyház lelkészeihez írott körlevelei miatt."

A levél hivatkozik és részben idézi az Egyházi Törvények (továbbiakban ET) VI. tc. 12. § 3. és 4. pontját, majd megállapítja:

"... Lelkész Úr a böjti és nagyheti időt sem tisztelve olyan régalmozó és engedetienségre buzdító levelet küldött meg... az ország gyülekezeteinek, amelyik stílusában nemcsak a lelkészi, egyházi követelményeknek nem felel meg, hanem az általános európai közéleti normákat is figyelmen kívül hagyja."

Az aláírók végül jelzik azt is, hogy

"az egyházi fegyelmi eljárás kerületi bírósági megbízottját az ügy kivizsgálására hamarosan kijelöljük."

E közlés megfelel az ET VI. tc. 21. § /1/ pontjának, mely szerint

"... az illetékes egyházi elnökség... a bírák sorából fegyelmi megbízottat jelöl ki, akinek feladatkörébe tartozik a panaszlott elleni tényállás felderítése."

A Déli Egyházkerület bírósága 1990. szeptember 28-án tartott nyilvános tárgyaláson az alperest vétkesnek találta és ezért a kiszabható legsúlyosabb büntetésként (ET VI. tc. 13. § 5.) hivatalvesztére ítélte.

A vádat megfogalmazó és a fegyelmi eljárást elindító levéllel, az ügy vizsgálatával és bírósági kezelésével, valamint a meghozott ítélettel kapcsolatban súlyos aggályok merülnek fel, melyhez kellő alapot nyújt maga a levél, az érvényesnek tekintett Egyházi Törvénykönyv, a Magyar Nemzet 1990. szeptember 29-i közleménye, a - 168 óra - 1990. szeptember 25-i és október 2-i számában megjelent két cikk, a Televízió 1990. szeptember 30-i "Hét" című adásának tárgyunkra vonatkozó részlete, valamint a Déli Kerületi Bíróság 1990. szeptember 28-i ítélete.

I.

Aggályok a levéllel kapcsolatban:

Először: A fegyelmi eljárás megindítását bejelentő levél felületes fogalmazását mutatja az az ellentmondás, mely egyfelől "az egyház lelkészeihez", másfelől "az ország gyülekezeteinek" frott körleveleket jelöli meg a vád alapjaként. A körlevél "Kedves Lelkész Testvérem" megszólítással kezdődik, tehát egyértelműen és kizárólagosan személyes. A körlevél nem említi a gyülekezeteket, még kevésbé szól hozzájuk. Nem is utal rájuk. A megismételt vád tehát nemcsak ellentmond az első megfogalmazásnak, hanem valótlaniságot is tartalmaz.

Másodszor: A levél aláírja a fegyelmi eljárás megindításának bejelentésével egyidejűleg, - vagyis a kerületi fegyelmi biztos kijelölése, a vizsgálat lefolytatása, vádemelés, bírósági tárgyalás és (elmarasztaló) ítélethozatal előtt, - maguk is vádat emelnek és elmarasztalják a panaszlottat rágalmazás, engedetlenségre bűzdítés és lelkészi hivatásával össze nem egyeztethető magatartás vétségében. A levélben szereplő "megállapítás" - a prejudikálás klasszikus példájaként - súlyosan sérti egyházi törvényeink egész sorát, (vö. ET VI. tc. 21. § 1-4, kül. 1. és 4. pontja; 23. §; 24. §), de sérti természetesen az Alkotmányt és a rá épülő ide vonatkoztatható törvényeket is.

II.

Aggályok merülnek fel a vád törvényes megalapozottságát és bizonytalanságát illetően is. Nincs ugyan még publikálva a Bíróság ítéletének teljes szövege, de a nyilvánosság elé került részinformációk is kielégítő alapot nyújtanak ahhoz, hogy meg lehessen állapítani: a vád és az ítélet szempontjából perdöntő jelentőségű az alperes kijelentése, mely szerint püspökét illegitimnek tartja, ennél fogva nem tartozik neki engedelmességgel. Az ügyészt idézem:

"Ezt tetszik mondani... Sőt, le is tetszik írni, hiszen éppen emiatt folyik ez az egész eljárás."

Az ET VI. tc. 12. §-a szerint

"egyházi fegyelmi vétséget követ el az egyház fegyelmi hatósága alatt álló az a személy, aki:

...

3. az egyházi felsőbbtség és az egyházi hatóságok törvényes rendelkezéseinek ellenszegül, illetve rendelkezéseit nem hajtja végre; az egyházi felsőbbtséggel szemben engedetlenséget vagy tiszteletlenséget tanúsít,
4. hivatásával, hivatalával össze nem egyeztethető magatartást tanúsít, illetve ebből eredő kötelezettségét megszegi."

S Z É L J E G Y Z E T E K

Először: A törvényparagrafus 3. pontjának első fele világosan kimondja, hogy konkrét rendelkezések konkrét és bizonyított megszegése, tehát elkövetett cselekedet lehet alapja elmarasztaló ítéletnek. Az alperes vallomása szerint ilyesmire mód sem nyílt a múltban. Nincs nyoma annak, hogy a Bíróság (Ügyész) az állítás cáfolatával, illetve terhelő bizonyítékok bemutatásával foglalkozott volna.

Másodszor: ("A püspöknek) nem tartozom engedelmisséggel" kijelentést a Bíróság "a püspöknek nem engedelmeskedem" formában hallja és értelmezi. Csakis így tudja kapcsolni a törvény szövegéhez és így tud vádat kovácsolni belőle. A mondat nyelvtani értelme olyan világos, hogy aligha kell magyarázni. A "tartozom" szóval általában azt az elkötelezettséget fejezzük ki, mely a belső azonosulást is magában foglalja; ellenkezőjével pedig azt, hogy nem azonosulunk vele, mert mint illegitim hatalomnak egyszerűen nincs jogosultsága a belsőleg is azonosulni tudó engedelmisség kikövetelésére. Ebből az elvi álláspontról kiindulva semmiképpen sem lehet szükségük tartani a rendelkezések megtagadását, vagy elszabotálását, mint következményt. Egyetlen történelmi példára utalok. Az 1849-ben elbukott szabadságharcunkat követő császári önkényuralom tíz esztendejében az előzőtt, bürtönbe vetett püspökeink helyén feltűntek a "császári adminisztrátorok", akiket egyházunk papjainak és gyülekezeteinek túlnyomó többsége nem tartott legitimnek, s ezt minden lehetséges eszközzel ki is mutatta. Különösen élessé vált az ellenállás 1859-ben, a Pátens kiadása után. Zsilinszky Egyháztörténetében nagyon szemléletesen szól róla. Arra pedig nem is akarok gondolni, hogy a Bíróság fejében megfordult: az engedetlenség szándékát beleolvasva a kijelentésbe, azt mint várható tettet helyezi a büntetőjog mérlegére. Az ilyen eljárással kapcsolatban ugyanis riasztó példák sötétlenek elő: a régmúlt boszorkányperei, valamint az alig-múlt koncepciós perei.

Harmadszor: a "tiszteletlenség" vádja egy gumifogalomra épül, melybe tetszés szerint belefér bármi, amit a felperes sérelmesnek vél. A jelek arra mutatnak, hogy a Bíróság is érezhette ezt az elvi nehézséget, s ezért a püspöknek írt levél egy passzusára koncentrálna igyekezett azt konkretizálni és tartalommal megtölteni. Azonban éppen így derül ki: az alperes nem "személyt rágalmazott", mint azt a fegyelmi vizsgálatot bejelentő levél is állítja, hanem eljárási-módot kritizált. Kétségtelen: egyes stílusfordulatokat, minősítéseket és jelzőket, alkalmazásuk helyességét és szükséges voltát, joggal lehet vitatni. Két dolog azonban így is világos:

- A vádpont alaptalan abban a tekintetben, hogy személy ellen irányulnak az erős szavak. Tettek sorozatát éri a bíráló. Amennyiben pedig tárgyi, szemléleti tévedés volna a kritikában, akkor is inkább meggyőző cáfolatra volna szükség, nem pedig jogi úton eszközölt megtorlásra.

SZÉLJEGYZETEK

- Ez az alapvető különbség elhomályosul, sőt visszájára fordul a tárgyalást vezető bíró szemléletében: "Ha ön a megújulást célozza tevékenységével, ... ezzel a hangvétellel fogunk egymással beszélni? Ön így a püspökéhez, a másik lelkész úgy az espereséhez: te szeretetlen, te testvértelen, te tisztességtelen, te szégyeéhletes?!"

Negyedszer: A 4. pont annyira általánosságban marad, hogy még a vád sem tud vele (önmagában) mit kezdeni. Inkább csak arra szorítkozik, hogy végkövetkeztetéseinek levonásában segítségül vegye. Mivel semmiféle konkrétumot nem kapcsol hozzá, ezért a rá való hivatkozás is értelmetlen.

III.

Aggályok a bírósági tárgyalás egyes részleteit illetően:

Először: Megkapóan groteszk mozzanata a bírósági tárgyalásnak, amikor az ügyész a püspök legitím voltának belátására akarja rávezetni az alperest. Érvelése elsősorban tetszetős: ha a püspök illegitím, akkor érvénytelen a lelkészavatás, és természetesen ennek következtében érvénytelen a szentségkiszolgáltatásuk is. Az ügyész téved: a püspök legitimitásának nem bizonyítéka a lelkészszentelések érvényessége! Néhány példa:

- A már korábban említett Bach-korszakban (1849-1859) illegitím "császári adminisztrátorok" (még püspököknek, szuperintendenseknek sem nevezték őket) vezették az egyházkerületeket, s ezen idő alatt legalább 4-500 papot avattak. Cselekményük érvényességét az 1860-ban helyreállított törvényes körülmények között sem vonta seha senki kétségbe.

- Amikor Beythe István dunántúli szuperintendens helyét irányba hajlása az 1595-ös csepregi kollokviumon nyilvánvalóvá vált, s így a Kerület püspök nélkül maradt, utódát nem választották meg haláláig, hanem — közel két évtizeden át — a négy fősenior végezte a püspöki funkciókat és aggályok nélkül avatott lelkészeket.

- Szeniczai Bárdny György tolnai szeniorként szintén avatott lelkészeket az 1720-as években.

- Az Ágostai Hitvallás VIII. cikke (Az Egyházdól) többek között rámutat arra, hogy noha az Egyház a szentek gyülekezete, abban mégis megtalálhatók érdemtelenek is, ami a papi rétegre ugyanígy vonatkoztatható; cselekményeik mindazonáltal érvényesek, mert nem személyük alkalmas (akár legitím) voltához vannak kötve, hanem az Egyház Urához, Krisztushoz. Utal a Mózes székében ülő farizeusokra — Jézus szavaira emlékezve. Elítéli a cikkely a másként tanítókat, név szerint is említve a donatistákat, akik a 4. században éltek és azt tanították, hogy a személy alkalmatlansága érvényteleníti a cselekményt.

- Végül egy ígét említek: "Megszenteltetik az Isten ígéje és a könyörgés (nem pedig a személy!) által." (1. Tim. 4,5.) Nálunk nincs "apostoli successio", amely rendben a személy közvetítő szerepe nélkülözhetetlen.

Másodsor: A (talán többször is) hivatkozott lelkészi eskü szövegében sem a Magyar Népköztársaságról, sem a püspök (vagy egyházi felsőség) iránti feltétlen és kritikátlan lojalitásról, neki(k) való engedelmisségi kényszerről nincs szó. Szó van viszont a törvényes rend védelmezéséről, (ami esetünkben éppen a törvénytelenésekre való rámutatást jelenti), valamint az Isten Ígéje és Hitvallásaink iránti hűségről. Meg kell jegyezni, hogy ezen a téren lelkészek és vezetők egyaránt elmarasztalhatóak. A fegyelmi ügy és bírósági tárgyalás folyamán eddig nem említett ET. VI. tc. 12. § 1., valamint a szinte csak statisztika szerepet betöltő 4. pontjának eddigi mértékeinket meghaladó módon kellene érvényesülnie. Van szolgatársunk, aki erkölcsbotrányba keveredett, van aki baptistának jelentkezett majd visszavonta, van aki a mohamedanizmus zászlóvivője, van aki 15000 példányban terjeszti Hitvallásainktól eltérő véleményét, s volt - hatásában maig él - egy olyan teológiai irányzat (a "diakóniai teológia"), mely több alapvető ponton világosan elhatárolja magát az evangélikus tanítástól és éppen egy püspök nemcsak képviselte, de eszközökben nem válogatva kényszerítette is papjait, egyházunk egészét is annak átvételére. Élesettségünket mutatja, hogy míg körülöttünk annyi minden radikálisan változik, addig mi még mindig inkább egyházpolitikai, vagy személyi kérdésekben vagyunk érzékenyek, s nemcsak szerepeket tévesztünk gyakran, hanem arányokat is.

Harmadsor: Az Országos Presbitérium 1990. márciusi határozata "deregulációt" helyezett kilátásba. Még ha nem is volna "gond" a megbízatás törvényességét illetően, akkor is nehéz helyzetet hozna létre ez az intézkedés, mely jelen pillanatban minden törvényes előírást bizonytalanná tesz. Ilyen körülmények között egy bíróságnak éppen a legsúlyosabb büntetést kiszabni már önmagában véve is kockázatos.

Negyedsor: A Bíróság - egyébként formailag törvényszerűen - alakult meg. Elgondolkoztató viszont, hogy az Egyházvezetés az általa is elismerten rengeteg ponton rossz, anakronisztikussá vált, betarthatatlan, stb. törvény segítségül vételével indítatott eljárást és hozatott példátlan és még valamelyes megalapozottság esetén is aránytalanul súlyos ítéletet. A régi és mindeddig ki nem iktatott "pártállami struktúra" a törvényhozó, kormányzó és ellenőrző (bírói) funkcióit egy kézben összpontosítja, mely igaz a most tárgyalt eseményekkel kapcsolatban is. Ha a püspök "diszkrétan" háttérben maradt is, s mást delegált a maga elnöki helyére a bíróságban, világos a személyes összefonódása a perrel, váddal és ítélettel. Aggályom az is, hogy ezzel morálisan lehetetlen helyzetbe sodorta magát, mivel elhá-

SZÉLJEGYZETEK

ríthatatlanul rávetődik a gyanú árnyéka. Azé a gyanúé, hogy hatalmi helyzetéből adóddan a személyes bosszúállás lehetőségével élt, s ugyanazt a szeretetlenséget, igazságtalanságot és jogtalanságot követte el, amelyet közvetett úton az alperestől számon kért. Pedig milyen kitűnő lehetőség kínálkoznék: meggátolni, s nem elősegíteni rossz törvények adta rossz megoldások tovább burjánzását; bemutatni a gyakorlatban is az "új utat", meg hogy miként kell azon járni.

Szebb is volna, s — alighanem — "hasznosabb" is.

id. MAGASSY SÁNDOR

Felhívjuk Olvasóink szíves figyelmét az Ordass Lajos Baráti Kör eddig megjelent kiadványaira:

Ordass L. — A KERESZTFA TÜVÉBEN. Áhítatos Könyv.

Ára: 100.- Ft

Ordass L. — VÁDIRAT. Korrajz.

Ára: 40.- Ft

Giertz—Ordass: HÁZÁT KÖSZIKLÁRA ÉPÍTETTE. Elbeszélés.

Ára: 150.- Ft

Terray L. — NEM TEHETETT MÁST! Ordass püspök életútja.

Ára: 100.- Ft

Botta I. — DÉVAI MÁTYÁS, a magyar Luther. Tanulmány.

Ára: 80.- Ft

Vajta V. — Hit és élet összecsengése Kierkegaard —

Ordass Lajos tolmácsolásában. Előadás.

Ára: 40.- Ft

Boleratzky L. — A miskolci evangélikus jogakadémia múltja és jelentősége. Tanulmány.

Ára: 40.- Ft

Fenti kiadványok, építő írások beszerezhetők az Ordass Lajos Baráti Kör kiadóhivatalában: 1114 BUDAPEST-Bocskai út 10. sz.
Telefon: 1-662-523

OLVASSUK!

-

TERJESSZÜK!

EMLÉKEZÜNK

Budapesten, a Farkasréti temetőben, 1990. évi augusztus 19-én
Ordass Lajos sírjánál (temetésének 12. évfordulóján)
történt emlékezés.

A szolgálatot Scholz László ny. lelkész végezte

Szeretett Testvérek!

Tizenkét esztendő telt el Ordass Lajos püspökünk halála óta. Temetési napjának évfordulóján emlékezésésképpen ma imádságra gyülekeztünk egybe. Imádkozásunk a legmértöbb emlékezés óráá, aki "a keresztfa tövében" oly sokat imádkozott.

Magyar nyelven éppen a napokban jelent meg Terray László könyve Ordass Lajos életútjáról. Az illusztráló fényképek között találunk egy angolnyelvű szöveget. Nem más ez, mint II. Kor. 1,3-7 versei Ordass Lajos kezeírásával. A fotó alatt ezt a magyarázatot olvassuk: "Az első életjel, amely Ordass Lajostól külföldre jutott 1948-ban történt letartóztatása után." Zárójelben: 1951.

Ezt a néki akkor bizonyára sokat jelentő ígét olvasom fel mostani imádsággal emlékező óránkon.

II. Kor. 1,3-7.

"Áldott az Isten, a mi Urunk Jézus Krisztus Atyja, az irgalom Atyja és minden vigasztalás Istene, aki megvigasztal minket minden nyomorúságunkban, hogy mi is megvigasztalhassunk másokat minden nyomorúságban, azzal a vigasztalással, amellyel az Isten vigasztal minket. Mert milyen bőséggel részünk van a Krisztus szenvedéseiben, Krisztus által olyan bőséges a mi vigasztalásunk is. Ha szorongattatunk, ez a ti vigasztalásotokért és üdvösségetekért van, ha vigasztaltatunk, az a ti vigasztalásotokért van, amely erős ugyanazoknak a szenvedéseknek az elhordozására, amelyeket mi is szenvedünk. A mi reményeségünk bizonyos felőletek, mert tudjuk, hogy amiképpen részesek vagytok a szenvedésben, ugyanúgy a vigasztalásban is."

IMÁDSÁG

Irgalmas és vigasztaló Istenünk!

Temetői csöndben, emlékezés óráján Lelked ránk árasztásáért köszönygünk. Áraszd ránk szent Lelkedet, hogy hinni tudjunk Benned mint az irgalom Atyjában és minden vigasztalás Istenében!

Századunknak végefelé járunk. Ugyancsak irgalmatlan évtizedekre tekintünk vissza. Háborúk, szorongattatások, meghurcoltatások, hamis ítéletek, kíméletlenség tanúi vagyunk, többé-kevésbé szenvedői. Mennyi könny és vér hullt eddig kilenc évtizede alatt. S ki, ismerné előre, mi vár még az élőkre világunkban a zordon század végéig. Erősíts meg hát keresztyéni hitünkben: Te irgalmas vagy mindannak ellenére, amit magunkban s körülötünk tapasztalunk.

És újítsd meg bizodalmas hitünket atekintetben is, hogy Nálad a vigasztalás minden nyomorúságunkra. Kiváltképpen azokban a szenvedésekben, melyek Krisztusért érhetnek bennünket. Áldunk, hogy tengernyi bűnünk miatt ránk zúduló szenvedés mellett részessé teszel minket Krisztus szenvedéseiben is. Sőt akad, ki bőségesen részesül benne s ezért bőséges számára a vigasztalásod is. Irgalmas Atyánk, vágyódunk erre a Te vigasztalásodra, mely elvehetetlen békességet ad tieidnek még a börtönben is.

Nyújts most is vigasztalást e sírok közt azzal, hogy élesztged szívünkben a feltámadás bizonyos reménységét. Mert ez nem belőlünk támad, hanem Jézus Krisztus feltámadásának jóhíréből. Bízunk igédben, mely szerint a zsenge Krisztus, utána következnek azok, akik a Krisztuséi. Vigasztalj meg az üdvösség ígretével, mely végtelenül több, mint a legtökéletesebb földi igazságszolgáltatás. Egyben köss össze bennünket, hogy mint Tőled megvigasztaltak s Benned reménykedők, egymásnak is igaz vigasztalói lehessünk mindenféle nyomorúságainkban.

Könyörgünk egyházadért a világban, hiszen minden korban irgalmadból él, vigasztalásodból táplálkozik. Könyörgünk a világkeresztyénségért, benne magyar evangélikus egyházunkért. Ne hagyj elvesznünk! Segíts egységre, egy lélekből fakadó imádságra, hú tanúságtételre.

Hálát mondunk Néked, jó Atyánk, olyanokért, akiknek példáját ebben a mi zaklatott korszakunkban követhetjük. Most külön is e sírban nyugvó testvérünkért, akinek életéből példát vehetünk a hitben való állhatatosságra, az egyházunk és hazánk iránt való szeretetre, s Megváltó Krisztusunkhoz való törhetetlen ragaszkodásra.

Tenéked köszönjük őt, Néked adunk őerte hálát — egyedül Néked, a mi irgalmas és vigasztaló Istenünknek!

Ámen.

Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy...

ÖSSZEFOGLALÓ

A Keresztyén Igazság 8. számát Scholz László adventi meditációja nyitja. — D. Dr. Vajta Vilmos professzor "A keresztyén igazságról" tartott előadást az Ordass Lajos Baráti Körben 1990. szeptember 29-én, s ezt nyomtatásban is közreadjuk. A Szentírásnak ez a központi üzenete adja lapunk címét, és ennek hirdetése határozza meg legfőbb célkitűzését is. Ez az üzenet: Istennek a Krisztusért az istentelent megigazító kegyelmes szeretete. — Ittzés Gábor "A Magyarországi Evangélikus Egyház a zsinat előtt" címen foglalja össze gondolatait "egyházunk helyzetéről 1990 őszén." Ez az előadása 1990. szeptember 27-én hangzott el Ochsenberg/Heidenheimben a Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkigondozók Munkaközösségének (KÉMELM) tagjai előtt. — Az 1948-ban elvett, de visszavárt iskoláinkról írt sorozatban Alpárné Szála Erzsébet szól az 1557-től fennálló soproni liceumról (Lyceum Sempronense), amely az elmúlt századokban felmérhetetlen szolgálatot végzett egyházunkban és népünk javára, élenjáró tudósokat és egyházi vezetőket nevelt. — Két dokumentumot közlünk, mely egyházunknak a múltban történt megújulási törekvését mutatja be, s a jövőben szükséges kibontakozását kívánja elősegíteni. Az egyikben Laborczy Zoltán "Nagybaráti találkozó" címen emlékezik az 1953-ban megszüntetett evangelizáció munkásainak 1956. nyarán történt kezdeményezésére, amellyel munkájuk újra indítására tettek kísérletet. Ez az egyre feszültebbé váló, szabadságharcot is kiváltó időszakban eredményes is volt, de a szabadságharc leverése és a visszarendeződés után ismét megszűnt. — A másik Tekus Ottó győri igazgató lelkész és dr. Frenkl Róbert országos felügyelő levélváltása a zsinat ügyében. — Egy lelkésztestársunkat a Déli Evangélikus Egyházkerület bírósága hivatalvesztésre ítélte. A Széjlegyekben id. Magassy Sándor alapos aggályait foglalja össze írásában az eljárás és az ítélet törvényességét illetően. — Megemlékezés volt 1990. augusztus 19-én a Farkasréti temetőben D. Ordass Lajos püspök sírjánál, temetésének 12. évfordulóján, Scholz László igeolvasásával és imádságával.

ZUSAMMENFASSUNG

Die 8. Folge der Zeitschrift Keresztyén Igazság (Christliche Wahrheit) eröffnet eine Adventsmeditation von László Scholz. — Am 29. September 1990 hielt in der Ordass Lajos Gesellschaft Prof. D. Dr. Vilmos Vajta einen Vortrag "Über die christliche Wahrheit" und diesen veröffentlichen wir auch im Druck. Diese zentrale Botschaft der Heiligen Schrift liefert den Titel unserer Zeitschrift und deren Verkündigung bestimmt auch deren Hauptzielsetzung. Diese Botschaft lautet: die barmherzige Liebe Gottes, die um Christi Willen auch den Gottlosen reinspricht. — Gábor Ittzés fasst unter dem Titel "Die Ungarländische Evangelische Kirche vor der Synode" seine Gedanken "über die Lage unserer Kirche im Herbst 1990" zusammen. Diesen Vortrag hielt er am 27. September 1990 in Ochsenberg/Heidenheim vor den Mitgliedern der Arbeitsgemeinschaft der im Ausland lebenden ungarischen evangelischen Seelenbetreuer. — In der Serie der im Jahr 1948 verstaatlichten, aber zurückerwarteten Schulen, schreibt Frau Erzsébet Alpár-Szála über das seit 1557 bestehende Soproner Lyceum (Lyceum Sempronense), das in den vergangenen Jahrhunderten in unserer Kirche und für unser Volk einen unermesslichen Dienst leistete, hervorragende Gelehrte und kirchliche Leiter erzogen hat. — Wir veröffentlichen 2 Dokumente, welche die Erneuerungsbestrebungen unserer Kirche in der Vergangenheit darstellen, und die in der Zukunft erforderliche Entfaltung unserer Kirche zu fördern wünschen. Im ersten gedenkt Zoltán Laborczi unter dem Titel "Zusammenkunft in Nagybarát" der im Sommer 1956 erfolgten Initiative der Mitarbeiter der 1953 eingestellten Evangelisation, mit der sie einen Versuch zur Wiederaufnahme ihrer Arbeit unternahmen. Dies hatte in der sich immer gespannter gestaltenden, auch den Freiheitskampf auslösenden Periode Erfolg, doch nach Niederwerfung des Freiheitskampfes und der politischen Rückordnung wurde die Arbeit wieder eingestellt. — Das andere Dokument ist der Briefwechsel zwischen dem Győrer leitenden Pfarrer Ottó Tekus und dem Landeskircheninspektor dr. Róbert Frenkl in Angelegenheit der Synode. — Ein Amtsbruder wurde seitens des Gerichtes des Südlichen Evangelischen Kirchendistriktes zum Amtsverlust verurteilt. Im Randvermerk fasst Sándor Magassy sen. seine begründete Besorgnis hinsichtlich der Gesetzmässigkeit des Verfahrens und des Urteils zusammen. — Am 19. August 1990. fand am Grabe des Bischofs D. Lajos Ordass im Friedhof Farkasrét, anlässlich des 12. Jahrestages seines Begräbnisses, eine Gedenkfeier statt, mit der Bibellesung und dem Gebet von László Scholz.

SUMMARY

Our 8th issue opens with a meditation in Advent by László Scholz. — We are publishing the lecture of professor D. Dr. Vilmos Vajta entitled "On Christian Truth", which he delivered in The Ordass Lajos Society on 29 September, 1990. This central message of the Bible gives the title of our journal, and it's main goal is determined by the delivering of this message. The message is: God's graceful love for Christ justifying the ungodly. — Gábor Ittész summarizes his thoughts on "the situation of our Church in the fall of 1990" in his lecture entitled "The Lutheran Church of Hungary before the Synod". He held this lecture on 27 September, 1990 in Ochsenberg/Heidenheim, before the members of the Workteam of Hungarian Lutheran Pastoral Workers Outside of Hungary (KÉMELEM). — In our series on our schools confiscated in 1948 but expected back, Erzsébet Alpár Szála writes about the secondary school in Sopron functioning since 1557 (Lyceum Sempronienae), which served our Church and nation for centuries, educating outstanding scientists and leaders in the Church. — We are publishing two documents which describe the strive for renewal in our Church in the past and wish to help it's development in the future. In one of them entitled "Meeting in Nagybarát" Zoltán Laborczi recalls how the workers of the evangelizatin in 1953 initiated an attempt in 1956 to renew their work. This was successful in the tense era of the revolution, but came to an end after the suppression of the revolution and during the readjustment period. — The other one in the correspondence of Ottó Tekus principal pastor in Győr and dr. Róbert Frenkl general inspector on the subject of the synod. — One of our fellow pastors was condemned to loss of office by the jury of the South Lutheran Church-district. In his Marginal Notes Sándor Magassy Sen. summarizes his thorough doubts in his study concerning the legacy of the procedure and the sentence. — A remembrance took place on 19 August, 1990 in the Farkasrét cemetery at the grave of the bishop D. Lajos Ordass on the occasion of the 12th anniversary of his burial, with Bible-reading and a prayer from László Scholz.

E SZÁMUNK SZERZŐI

ALPÁRNÉ SZÁLA ERZSÉBET főisk. adj.	— Sopron
FRENKL RÓBERT dr. orsz. felügyelő	— Budapest
ITTZÉS GÁBOR gyülek. lelkész	— Győr
LABORCZI ZOLTÁN ny. lelkész	— Budapest
MAGASSY SÁNDOR id. gyülek. lelkész	— Bakonyszombathely
SCHOLZ LÁSZLÓ ny. lelkész	— Budapest
TEKUS OTTÓ igazg. lelkész	— Győr
VAJTA VILMOS d. dr. ny. professzor	— Svédország

HELYREIGAZÍTÁS

A Keresztyén Igazság 7. számának 36. oldalán, a DOKUMENTUM rovatban közölt "Ódka Zoltán a zürichi egyetem teológiai fakultásának díszdoktora" címen megjelent megemlékezés "Szerkesztőbizottsági írás".

A KIADÓHIVATAL KÖZLÉSEI, KÉRELMEI:

Folyóiratunkban megjelent cikkekhez, tanulmányokhoz kapcsolódó hozzászólásokat, észrevételeket kérjük a szerkesztőbizottság címére küldeni.

A folyóirat könyvtári forgalomba nem kerül, a kiadóhivatalban szerezhető be.

A folyóirat terjesztéséhez a Baráti Kör tagjainak és Olvasóinak szíves segítségét kérjük. Mutatványszámot készségesen küldünk itthoni vagy külföldön élő hittestvéreink címére.

Jelen számunkhoz csekklapot mellékelünk. Akár adomány, akár előfizetés beküldésére is felhasználható. Sokak felé hálás köszönetet kívánunk mondani a felelős és figyelmes anyagi intézkedésekért. A Baráti Kör tagjainak és az Olvasóknak áldozatkészsége teszi lehetővé folyóiratunk megjelenését. Külső segítségre nem támaszkodhatunk. Szolgálatunkat csakis a magunk ereje teszi lehetővé. A folyamatos áremelések közben szükségünk van azon híveink-olvasóink hozzájárulására is, akik eddig nem vettek részt a közös teherhordásban. Megértést és megfelelő szíves intézkedést kérünk ez ügyben szétküldésre kerülő kérés levelünkhöz. A terjedelem bővítése is elsősorban anyagiaktól függ. Szeretetükbe ajánljuk folyóiratunk szolgálatát és szíves támogatását kérjük.

A kiadóhivatal.

MEGJELENT!

MEGJELENT!

Szép Karácsonyi ajándék!
Ordass Lajos - Giertz Bo: HÁZÁT KÖSZIKLÁRA ÉPÍTETTE
c. egyházi elbeszélés II. magyar kiadása.

A 320 oldalas csinos karton kiadásban megjelent könyv
150.- Ft-os árban kapható a kiadóhivatalban.